

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

**Analýza možných rizikových oblastí porušování lidských práv
v rezidenčním zařízení pro osoby s mentálním postižením**

Analysis of potential trouble - spots in Residential institutions for Persons
with intellectual disability

Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr. Jan Šiška Ph.D.

Autor bakalářské práce: Ivana Kožíšková

Studijní obor: Speciální pedagogika

Forma studia: kombinovaná

Bakalářská práce dokončena: 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Analýza možných rizikových oblastí porušování lidských práv v rezidenčních zařízeních pro osoby s mentálním postižením“ vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které uvádím v seznamu použité literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím s případným zveřejněním své bakalářské práce v tištěné nebo elektronické podobě.

V Louňovicích pod Bláníkem dne 22. 5. 2011

Ivana Kožíšková

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Doc. PhDr. Janu Šiškovi, Ph.D. za odborné vedení a metodickou pomoc při zpracování této práce.

Zároveň děkuji pracovníkům Integrovaného centra sociálních služeb Odlochovice za ochotu při naší spolupráci.

Anotace

Cílem bakalářské práce „Analýza možných rizikových oblastí porušování lidských práv v rezidenčním zařízení pro osoby s mentálním postižením“ je šetření dodržování lidských práv ve vybraných oblastech v Integrovaném centru sociálních služeb Odlochovice, které je pobytovým zařízením pro osoby s mentálním a kombinovaným postižením. Metodou šetření je analýza dokumentace a zúčastněné pozorování. Ve své práci se věnuji dodržování lidské důstojnosti a soukromí uživatelů s těžkým mentálním postižením, jejich způsobilosti k právním úkonům, vztahu opatrovníků k uživatelům s omezením v právní způsobilosti a užití opatření omezující pohyb osob.

Klíčová slova: lidská práva, mentální postižení, pobytové zařízení, způsobilost k právním úkonům, omezení pohybu

Annotation

The aim of the thesis "An analysis of potential risk areas for human rights violations in residential facilities for people with mental disabilities" is a human rights investigation in selected areas in the Integrated Social Service Centre Odlochovice to residency facilities for persons with mental and combined disabilities. The method of investigation is the analysis of documents and participant observation. In my work I deal with respect for human dignity and privacy of users with severe mental disabilities, their legal capacity, the relationship of guardian to the users of the restriction of legal capacity and use of measures restricting movement.

Keywords: human rights, mental disability, residential facilities, legal capacity, restrict movement

OBSAH:

1. Úvod	8
2. Cíle a metody práce	10
3. Lidská práva	12
3.1 Práva osob se zdravotním postižením v minulosti	13
3.2 Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením	15
3.2.1 Dodržování Úmluvy OSN v ČR	16
3.3 Osoby s mentálním postižením a jejich práva	18
4. Pobytové zařízení – ICSS Odlochovice	20
5. Vybrané oblasti možného porušování lidských práv v pobytových zařízeních.....	22
5.1 Soukromí a lidská důstojnost uživatelů	24
5.1.1 Šetření v ICSS Odlochovice	25
5.2 Způsobilost k právním úkonům	27
5.2.1 Šetření v ICSS Odlochovice	32
5.3 Opatrovník	34
5.3.1 Šetření v ICSS Odlochovice	37
5.4 Pohyb uživatelů	40
5.4.1 Šetření v ICSS Odlochovice	43
5.4.1.1 mobilita uživatelů	43
5.4.1.2 opatření omezující pohyb osob	44

6. Závěry z šetření v ICSS Odlochovice	49
7. Závěr	52

Seznam použitých zdrojů

Seznam příloh

1. Úvod

„Všichni lidé se rodí svobodní a jsou si rovni důstojností a svými právy.“

OSN 1948

Práce Analýza možných rizikových oblastí porušování lidských práv v rezidenčním zařízení pro osoby s mentálním postižením si klade za cíl zjistit podmínky života a dodržování lidských práv v pobytovém zařízení pro osoby s mentálním a kombinovaným postižením ve vybraných oblastech. Téma této práce jsem si vybrala proto, že v pobytovém zařízení pro osoby s mentálním postižením pracuji a mám možnost sledovat změny v přístupu poskytovatelů sociálních služeb k dodržování práv a lidské důstojnosti k osobám s tímto typem postižení. Šetření provedu v Integrovaném centru sociálních služeb Odlochovice (dále ICSS Odlochovice), ve kterém již více než deset let pracuji, z toho čtyři roky na pozici vedoucí domácnosti.

ICSS Odlochovice poskytuje celoroční, týdenní i přechodný pobyt 153 uživatelům s mentálním a kombinovaným postižením. Zajišťuje komplexní péči o klienty po stránce hmotné, výchovné, ošetrovatelské, rehabilitační a sociální ve všech formách pobytu. Šetření bude provedeno analýzou dokumentace zařízení a zúčastněným pozorováním během praxe v ICSS Odlochovice. Metodu zúčastněného pozorování jsem zvolila po zkušenosti, že se pracovníci chovají před známým pracovníkem stejně jako při běžném denním režimu. Uživatelé služby vzhledem ke svému těžkému postižení nebyli schopni pochopit smysl šetření.

Ve své práci se nejdříve budu zabývat právy lidí s postižením a významnými dokumenty týkajícími se této problematiky. Dále provedu analýzu dokumentace ICSS Odlochovice se zaměřením na vybrané oblasti. Porovnáím počet lůžek v jednotlivých pokojích uživatelů mezi ICSS Odlochovice a údaji z celé České republiky (dále ČR).

Zjistím, zda stoupá či klesá počet osob zbavených nebo omezených v právní způsobilosti v rámci ČR. Budu se zabývat způsobilostí uživatelů služeb ICSS Odlochovice k právním úkonům a vztahu opatrovníků k uživatelům v tomto zařízení. Na závěr zaměřím pozornost na mobilitu uživatelů služeb ICSS Odlochovice a počet použití opatření omezujících pohyb osob v tomto zařízení v roce 2010.

2. Cíle a metody práce

Hlavním **cílem práce** je zjištění podmínek života uživatelů, a s tím související dodržování lidských práv v pobytovém zařízení pro osoby s mentálním a kombinovaným postižením ve vybraných oblastech. Šetření provedu v ICSS Odlochovice, kde již deset let pracuji a dobře znám prostředí i uživatele služeb tohoto zařízení. Cílovým souborem je 153 uživatelů s mentálním a kombinovaným postižením v ICSS Odlochovice.

Jako dílčí cíle práce jsem si stanovila tyto výzkumné úkoly:

- 1) Počet lůžek na pokojích a s tím související soukromí a dodržování lidské důstojnosti uživatelů
- 2) Počet uživatelů omezených nebo zbavených ve způsobilosti k právním úkonům
- 3) Vztah opatrovníků k uživatelům s omezením nebo zbavením způsobilosti k právním úkonům
- 4) Mobilita uživatelů DOZP
- 5) Počet užití opatření omezující pohyb osob v roce 2010

Jako **metodu výzkumu** použiji nestandardizované zúčastněné pozorování a obsahovou analýzu psané dokumentace v ICSS Odlochovice.

Vědecké **pozorování** je definováno podle Reichela (2009) jako technika sběru informací založená na zaměřeném, systematickém a organizovaném sledování smyslově vnímaných projevů aktuálního stavu prvků, aspektů, fenoménů apod., které jsou objektem zkoumání.

Objektem pozorování jsou nejčastěji živé osoby a jejich formální nebo neformální skupiny, případně další podoby kolektivit. Pozorování má velkou škálu aplikačních variant, které se využívají především v kvalitativních přístupech. Pro účely tohoto šetření bude použito nestandardizované pozorování. Znamená to, že si pozorovatel určí cíl nebo předmět pozorování a o dalších aspektech se rozhoduje průběžně a samostatně.

Jako zúčastněný pozorovatel vstupuje mezi pozorované osoby a stává se jedním z členů pozorované skupiny. Ale účastnit se života skupiny, přijmout v ní sociální roli není pro pozorovatele vždy možné (Reihel, 2009). Protože jsem dlouholetým pracovníkem ICSS Odlochovice, daří se mi zapojit se do života sledovaných skupin osob. Při svém pozorování budu používat především techniku nestandardizovaného rozhovoru.

Úskalím pro pozorování je náhled pozorovatele. Při nestandardizovaných, zúčastněných a déletrvajících pozorováních, může začít vstřebávat hodnoty a normy zkoumané skupiny a tak ztrácet objektivitu. Proto je nezbytnou součástí takového výzkumu vytvoření vhodných korekčních mechanismů pro pozorovatele. (Reichel, 2009)

Jeden ze základních aspektů **studia dokumentů** je sledování u zkoumaných fenoménů rozsáhlé a minulé časové úseky jejich vzniku a existence, na příčinách nebo tvůrcích již nezávislé. Dokumentem v sociálním výzkumu je určitý produkt lidské činnosti vzniklý z jiných důvodů, než je řešený výzkumný problém. Analyzované dokumenty přináší zajímavé poznatky, jinak nezískatelné, které mohou posloužit jako podklad pro další výzkumné postupy. (Reichel, 2009)

Základním předpokladem studia každého dokumentu je schopnost mu porozumět a interpretovat ho. Dá se na něj pohlížet ze dvou úhlů. Může nás zajímat kontext vzniku a další souvislosti s tím spojené (vnější analýza), nebo přímo nějaký prvek dokumentu (vnitřní analýza). Princip práce s dokumentem spočívá v hledání určitých znaků, prvků, vztahů v něm, aspektů o okolnostech jeho vzniku nebo jejich srovnání s jinými dokumenty (Reichel, 2009). Ve své práci použiji atributy obsahové analýzy dokumentů.

Závěry z šetření v ICSS Odlochovice bude možné použít jako podklad obsáhlejšího výzkumu v jiných pobytových zařízeních pro osoby s mentálním a kombinovaným postižením.

3. Lidská práva

Lidská práva jsou zakotvena v různých mezinárodních dokumentech, deklaracích, paktech a konvencích, ale také v ústavách a ústavních zákonech. Lidská důstojnost vylučuje, aby s člověkem bylo zacházeno jako s předmětem. Způsobnost mít práva je součástí kvality člověka, součástí jeho lidství a je slovy preambule Listiny základních práv a svobod přirozeným právem člověka.

Lidská práva, tedy práva a povinnosti každého člověka jsou v podobě přijaté Organizací spojených národů, Radou Evropy i Evropskou unií součástí ústavního pořádku a staly se nejvyššími právními normami evropských demokratických států. Lidská práva nejsou pouze legislativní normou, ale svým pojetím i rozsahem jsou základní morální normou mezilidských vztahů. K jejich správnému dodržování je třeba brát v úvahu jedinečnost každého člověka i historii lidských práv v souvislosti s urychleným společenským a technickým rozvojem, který zásadně ovlivňuje současný život ve společnosti. (Kroupová, 2008)

Všeobecná lidská práva v koncepční podobě přijatá Organizací spojených národů v polovině 20. století jsou základními právy určujícími ochranu jednotlivce ve společnosti. V Evropě jsou lidská práva považována za nadřazená všem ostatním právům. Postupem doby byly na mezinárodní úrovni přijaty dokumenty, které počítají s ochranou znevýhodněných. Individuální charakter lidských práv vedl k rozšíření základních dokumentů v rámci mezinárodního práva o závazné úmluvy OSN, které dnes obsahují i specifickou ochranu žen, dětí, uprchlíků, lidí s tělesným a mentálním postižením, ochranu menšin a dalších ohrožených skupin. (Kroupová, 2008)

Usnesením předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 byla vyhlášena **Listina základních práv a svobod** jako součást ústavního pořádku České republiky¹. Listina upravuje v šesti hlavách základní lidská práva a svobody. Článek 1, 2 a 3 Listiny hovoří o svobodě a rovnosti lidí, důstojnosti a právech, která jsou nezadatelná,

¹ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb.

nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná. Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu. Se specifickými ustanoveními týkajícími se občanů se zdravotním postižením se setkáváme ve čtvrté hlavě Listiny, věnované hospodářským, sociálním a kulturním právům. (Listina základních práv a svobod [online])²

3.1 Práva osob se zdravotním postižením v minulosti

V roce 1961 přijala Rada Evropy **Evropskou sociální chartu**, která byla na dlouhou dobu jedinou mezinárodní smlouvou o lidských právech, která výslovně zmiňovala osoby s postižením jako nositele lidských práv. (Švarcová, 2006)

V prosinci 1971 byla Valným shromážděním OSN přijata **Deklarace práv mentálně postižených osob**. V této době se ve Švédsku zaktivizovala skupina mladých lidí s mentálním postižením, aby proklamovala své právo na sebeurčení, na možnost činit vlastní rozhodnutí a na větší míru nezávislosti. Tím byly položeny základy hnutí sebeobhájců z řad osob s mentálním postižením. (Švarcová, 2006)

Valné shromáždění OSN v prosinci 1993 schválilo **Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením**. Jsou v nich zahrnuty důležité principy odpovědnosti, aktivity a spolupráce. Zároveň upozorňují na oblasti důležité pro kvalitu života osob se zdravotním postižením a pro dosažení jejich plného zapojení a rovnosti. (Švarcová, 2006)

V září 1997 se v Praze konala konference **K 97 Lidská práva pro osoby s mentálním postižením**. Účastník této konference, nizozemský speciální pedagog A. J. M. van Unnik, poukázal na skutečnost, že na lidi s mentálním handicapem nelze pohlížet stejně. Každý člověk s mentálním postižením potřebuje individuální míru

² Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html> [cit. 2011-03-15].

podpory a asistence. Potřeby lidí s tímto handicapem jsou velmi rozdílné. Co je prospěšné nebo nezbytné pro jednoho člověka, může být i škodlivé pro jiného člověka. (Švarcová, 2006)

V roce 1998 vznikla pod SPMP ČR první **skupina sebeobhájců** v ČR. Poukázala na nutnost zapojení klienta do rozhodování, aby se aktivně podílel na plánování svého života a sám rozhodoval o své osobě. (Šiška, 2005)

Z hlediska práv lidí s postižením je velmi důležitým dokumentem **Zákon o sociálních službách**³, který si klade za cíl podporovat proces sociálního začleňování a sociální soudržnost společnosti. Proces sociálního začleňování, jako základní myšlenka moderní sociální politiky, nebyl v právní úpravě sociálních služeb platný do 31. 12. 2006 vůbec zohledněn.

Nejvýznamnější celosvětovou událostí týkající se přístupu k osobám s postižením bylo přijetí **Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením** dne 13. prosince 2006. Česká republika, stejně jako další státy EU, Úmluvu OSN o právech osob se zdravotním postižením podepsala 30. března 2007. Světové společenství se v ní definitivně odvrací od koncepce „náhradního rozhodování“, které znamená, že soudem ustanovená osoba – opatrovník, rozhoduje za dotčenou osobu. (Liga lidských práv [online])⁴

³ Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.

⁴ Dostupné z WWW: <http://www.llp.cz/cz/tiskove-zpravy/ceska-republika-prijala-novou-lidskopravni-umluvu-ted-musi-radikalne-zmenit-zakony-z394> [cit. 2011-05-16].

3.2 Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením

Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením byla přijata v prosinci 2006 a podepsali ji všechny členské státy EU a Evropské společenství. Česká republika, stejně jako další státy EU, úmluvu podepsala 30. března 2007. (Úmluva o právech osob se zdravotním postižením [online])⁵

Úmluva zaručuje lidem s postižením právo na důstojnost a na respektování jejich jedinečnosti. Má zaručit lidem s postižením plné uplatnění všech lidských práv a jejich aktivní zapojení do života společnosti. Jejím vyhlášením ve Sbírce mezinárodní smluv byl završen proces ratifikace a Česká republika nyní musí změnit zákony, které jsou s úmluvou v rozporu. Úmluva by měla zásadně ovlivnit například institut zbavování způsobilosti k právním úkonům. Důležitou změnou je zavedení tzv. podporovaného rozhodování, které by mělo lidem s postižením zajistit dostatečnou podporu a vytvořit mechanismus nápomoci při rozhodování. (Liga lidských práv [online])⁶

Úmluva chrání osoby se zdravotním postižením před všemi druhy diskriminace a pokrývá občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva. Zavazuje smluvní strany nejenom k přijetí zákonů a nařízení dodržující tento princip, ale také k zajištění toho, aby v běžném životě docházelo k lepší integraci zdravotně postižených lidí do společnosti. (Helpnet.cz, 2010 [online])⁷

Úmluva nezavádí žádná nová specifická práva, je založena na principu rovnoprávnosti, zaručuje osobám se zdravotním postižením plné uplatnění všech lidských práv a podporuje jejich aktivní zapojení do života společnosti. Pro realizaci práv Úmluvy je nezbytné, aby osoby se zdravotním postižením měly přístup k podpůrným službám a to včetně osobní asistence, která má pro nezávislý způsob života a začlenění do společnosti zásadní význam.

⁵ Dostupné z WWW:

<http://www.reformaopatrovnictvi.cz/data/CJ%20Umluva%20o%20pravech%20osob%20se%20zdravotnim%20postizenim.pdf> [cit. 2011-03-11].

⁶ Dostupné z WWW: <http://www.llp.cz/cz/tiskove-zpravy/ceska-republika-prijala-novou-lidskopravni-umluvu-ted-musi-radikalne-zmenit-zakony-z394> [cit. 2011-05-16].

⁷ Dostupné z WWW: <http://www.helpnet.cz/dokumenty/mezinarodni-dokumenty/33878-3> [cit. 2011-05-25].

Úmluva je založena na těchto zásadách:

- respektování přirozené důstojnosti, osobní nezávislosti, zahrnující také svobodu volby a samostatnosti osob
- nediskriminace
- plné a účinné zapojení a začlenění do společnosti
- respektování odlišností a přijímání osob se zdravotním postižením jako součásti lidské různorodosti a přirozenosti
- přístupnost
- rovnoprávnost mužů a žen
- respektování rozvíjejících se schopností dětí se zdravotním postižením a jejich práva na zachování identity

(Úmluva o právech osob se zdravotním postižením [online])⁸

Tento světový vývoj by se měl odrazit i v přístupu k uplatňování způsobilosti k právním úkonům osob s mentálním či psychosociálním postižením v ČR.

3.2.1 Dodržování Úmluvy OSN v ČR

Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením byla v ČR ratifikována 28. 9. 2009 a stala se součástí právního řádu ČR. Úmluva chrání osoby se zdravotním postižením před všemi druhy diskriminace a pokrývá občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva. Zavazuje nejenom k přijetí zákonů a nařízení dodržující tento princip, ale také k zajištění, aby v praktickém životě docházelo ke skutečné integraci do společnosti lidí se zdravotním postižením. (Úmluva o právech osob se zdravotním postižením [online])⁹

⁸ Dostupné z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/Umluva-ve-sbirce.pdf> [cit. 2011-05-25].

⁹ Dostupné z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/Umluva-ve-sbirce.pdf> [cit. 2011-05-25].

K ratifikaci Opčního protokolu, který je důležitý pro praktickou účinnost Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, zatím Česká republika nepřistoupila. V případě porušení práv, které Úmluva chrání, zajišťuje Opční protokol jednotlivci možnost obrátit se na Výbor složený z nezávislých expertů, kteří dohlíží na naplňování článků Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. (Liga lidských práv [online])¹⁰

V ČR je vysoký nepoměr mezi počtem lidí zbavených způsobilosti k právním úkonům a počtem lidí, kteří jsou ve své způsobilosti omezeni. V roce 2008 žilo v ČR 4 000 lidí s omezenou způsobilostí k právním úkonům a více jak 24 000 lidí bylo zbaveno této způsobilosti úplně.¹¹ Tato čísla dokazují, že je nutné reformovat systém opatrovnictví v ČR. Současný model odporuje mezinárodním úmluvám a prohlubuje sociální vyloučení lidí s mentálním postižením. (Reforma opatrovnictví: [online])¹²

V přístupu ke zdravotně postiženým se v posledních letech začíná důsledněji odrážet posun od tradičního medicínského modelu zdravotního postižení k modelu sociálnímu. Pro **medicínský model postižení** je charakteristický koncept „náhradního rozhodování“, který znamená, že osoba s postižením způsobilost rozhodovat částečně nebo zcela ztrácí a místo ní rozhoduje její opatrovník. Naopak koncept „podporovaného rozhodování“, který odpovídá **sociálnímu modelu postižení**, vychází z předpokladu, že každá osoba je schopná se rozhodovat, může k tomu však potřebovat větší či menší míru podpory. Poskytování podpory při rozhodování na rozdíl od náhradního rozhodování dbá na zásadu minimalizace zásahů do základních práv a svobod, respektuje autonomii člověka a předchází jeho sociálnímu vyloučení. Tato změna vychází z článku 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, kterou podepsala i Česká republika. (Reforma opatrovnictví: [online])¹³

¹⁰ Dostupné z WWW: <http://www.llp.cz/cz/tiskove-zpravy/strach-ceskych-politiku-ze-zahranicnich-instituci-chranicich-lidska-prava-pretrvava-i-po-dvaceti-letech-od-konce-totality-z377> [cit. 2011-06-01].

¹¹ Aktuální údaje se pro účely této práce nepodařilo zjistit.

¹² Dostupné z WWW: <http://www.reformaopatrovnictvi.cz/aktuality/pocet-osob-zbavenych-zpusobilosti-k-pravnim-ukonum-dramaticky-roste-28.html> [cit. 2011-03-11].

¹³ Dostupné z WWW: <http://www.reformaopatrovnictvi.cz/aktuality/pocet-osob-zbavenych-zpusobilosti-k-pravnim-ukonum-dramaticky-roste-28.html> [cit. 2011-03-11].

3.3 Osoby s mentálním postižením a jejich práva

Na lidi s mentálním postižením se vztahují veškerá lidská práva stejně jako na ostatní lidské bytosti. Ale těmto lidem se často nedostává úcty, na kterou mají jako občané nárok a nemají ani potřebnou podporu na to, aby svých práv využívali.

Osoby s mentálním postižením se od sebe velmi liší. Tak jako všichni lidé mají své osobnostní zvláštnosti, které se významně podílejí na celkové charakteristice každého jedince. Nezanedbatelným faktorem jsou zvláštnosti jejich psychických procesů, především v oblasti vnímání, pozornosti, paměti a myšlení, ale i emocionality a volních vlastností, závislých do značné míry na hloubce a nerovnoměrnosti postižení, na věku jedince i na míře podnětnosti sociálního prostředí, ve kterém žije. Důležitá je i skutečnost, že realizace jejich schopností je mnohem náročnější než u lidí bez postižení (Černá, 2008). Někteří lidé na sebe rádi upozorňují a provokují tím, že dělají nečekané a nezvyklé věci, aby upoutali pozornost, ale lidé s postižením, především s postižením mentálním, neporušují normy proto, aby někoho šokovali. Je to jejich způsob bytí, který vychází z pocitu vnitřní svobody. Z vlastní zkušenosti vím, že především lidé s těžkým mentálním postižením mají málo příležitostí jak projevit svojí nespokojenost nebo potřebu. Uchylují se k jim nejbližším projevům nelibosti, jako jsou různé druhy agresivních projevů, ale i k sebepoškozování.

Poznávací schopnosti u osob s mentálním postižením jsou omezeny v menší potřebě zvědavosti a v preferenci podnětového stereotypu. Lidé s mentálním postižením bývají obvykle pasivnější a více závislí na zprostředkování informací jinými lidmi. Orientace v běžném prostředí je pro ně mnohem náročnější, protože hůře rozlišují významné a nevýznamné znaky jednotlivých objektů a situací, obtížně chápou i jejich vzájemné vztahy. Svět je pro ně méně srozumitelný, a proto se jim může jevit i více ohrožující. Důsledkem toho je silnější závislost na jiném člověku, který se stává prostředníkem mezi mentálně postiženým a vnějším světem nebo preference známého prostředí. U jedinců s těžkým a hlubokým mentálním postižením nabývá na významu neverbální způsob

komunikace. Je ovšem otázka, jak zdraví i postižení lidé různým spontánním signálům rozumějí a zda pro ně znamenají totéž. (Vágnerová, 2004)

K charakteristice člověka s mentálním postižením neodmyslitelně patří jedinečnost jeho osobnosti a jedinečnost jeho individuálního postižení. Každý mentálně postižený se liší od druhého, i když dosažený stupeň rozvoje osobnosti, měřitelné údaje biologické nebo získané hodnoty psychologických zkoušek by byly srovnatelné (Kvapilík, Černá, 1990). Člověk s mentálním postižením není osobností neměnnou. Během svého života i pobytu v ústavním zařízení se neustále mění (Jenší, 1981). Člověk s mentálním postižením se vyvíjí jako osobnost a jeho potřeby se také postupem času mění.

Specifickou problematiku představuje partnerství a sexualita lidí s mentálním postižením. Často u nich dochází k rozporu mezi duševním a tělesným vývojem. Je nutné využít výchovu a vytvořit vhodné prostředí pro společné soužití. Partnerský a sexuální život těchto lidí je třeba zbavit bariér, které znemožňují výběr partnera, ale hlavně předsudků. (Novosad, 2000)

Lidé s mentálním postižením potřebují celoživotní vedení a podporu v učení, které se sice nejeví tak efektivní jako u intaktní populace, ale jeho výsledky jsou pro jedince s mentálním postižením velmi důležité pro jeho další život, především k jeho soběstačnosti. Dospělá osoba s mentálním postižením, pokud je ponechána bez dalšího vedení, rychle ztrácí své pracně a po dlouhou dobu nabývané vědomosti, dovednosti a návyky. Také vzdělávání v období dospělosti poskytuje důležitou životní náplň jedincům, kteří z různých důvodů nepracují. Otevírá jim nové možnosti, a to nejen v jejich socializaci. Pozitivně ovlivňuje jejich sebepojetí, posiluje sebedůvěru a dává prostor k pochopení svých sociálních rolí. (Šiška, 2005)

Člověk s mentálním postižením je jedinečná osobnost se svými specifickými potřebami, která nemá problém se soužitím s intaktní společností. V současné době už většina lidí ví, že se k lidem s mentálním postižením může chovat jako ke každému jinému člověku. Přesto se najdou lidé, kteří mají z lidí s mentálním postižením obavy. Podle mého názoru je to důsledek doby, kdy se lidé s tímto typem postižení zavírali do ústavů a se životem běžné společnosti se neselekávali a ani společnost s nimi.

4. Pobytové zařízení - ICSS Odlochovice

ICSS Odlochovice je samostatnou příspěvkovou organizací zřízenou Magistrátem hlavního města Prahy, která je svou činností zaměřena na poskytování služeb sociálního začlenění osob s mentální retardací a s poruchami vývoje. Nabízí celoroční, týdenní přechodnou formu pobytu. Prostřednictvím svých pracovníků poskytuje individuální formy podpory uživatelům a podle jejich potřeb vzdělávací i výchovnou péči. Uživatelé se zúčastňují řady kulturních, společenských a sportovních akcí. Dále mají možnost pracovního zapojení v terapeutických dílnách a v provozech centra, ve spolupráci s agenturou Rytmus formou podporovaného zaměstnávání i mimo ICSS Odlochovice. (ICSS Odlochovice [online])¹⁴

Centrum zajišťuje komplexní péči o uživatele po stránce hmotné, výchovné, ošetrovatelské, rehabilitační a sociální ve všech formách pobytu. Úspěšně se snaží vytvořit podmínky pro sociální začleňování všech svých uživatelů do společnosti. Spolupracuje s rodiči, zákonnými zástupci, opatrovníky, nadacemi, občanskými sdruženími a sponzory na zkvalitňování života obyvatel centra. (ICSS Odlochovice [online])¹⁵ Nevýhodou je geografická izolovanost jednotlivých pracovišť zařízení, která komplikuje udržování kontaktů s rodinou a rozšiřování sociálních vztahů uživatelů. Naopak rodiče a opatrovníci kladně hodnotí zdravé prostředí a kvalitu péče o uživatele služeb.

ICSS Odlochovice zajišťuje komplexní péči uživatelům dětského a dospělého věku, mužům i ženám. Zařízení má tři dislokovaná pracoviště (Odlochovice, Ratměřice a Roudný), ve kterých k 14. 2. 2011 žije 153 obyvatel v 19 domácnostech. V domově pro osoby se zdravotním postižením (dále DOZP) žije 124 uživatelů v 16 domácnostech a další 3 domácnosti chráněného bydlení (dále CHB) jsou s 29 uživateli součástí areálu ICSS Odlochovice. Většina uživatelů z CHB vykonává pomocné práce v zařízení nebo jezdí pracovat do organizací v okolí.

¹⁴ Dostupné z WWW: <http://www.ror.cz/vice-o-nas>, [cit. 2011-05-25].

¹⁵ Dostupné z WWW: <http://www.ror.cz/vice-o-nas>, [cit. 2011-05-25].

Každý uživatel ICSS Odlochovice má svého klíčového pracovníka, který dohlíží na dodržování jeho práv a zájmů. Uživateli pomáhá tvořit individuální plány a naplňovat je. Klíčový pracovník se také podílí na zpracování rizikových plánů a dbá na jejich aktualizaci. Doprovází uživatele na nákupy a individuální výlety. Uživatelům s těžkým mentálním postižením pečuje o šatník a pomáhá jim s naplňováním jejich potřeb. Několikrát jsem byla svědkem, že když došlo k potyčce mezi uživateli, tak si každý klíčový pracovník bránil svého uživatele.

V posledních letech do našeho zařízení přicházejí uživatelé, u kterých již rodina nezvládá fyzické nároky spojené s péčí o potomka s mentálním postižením nebo jeho komplexní zdravotní potřeby. Celodenní péče o člověka s těžkým mentálním postižením je pro rodinu velmi náročná, zejména když tito klienti často projevují nespokojenost agresivním chováním. Pro rodiče je velmi bolestné umístit dítě do zařízení, které převezme péči o jejich dítě s postižením. Ale v situaci, kdy veškerá péče závisí pouze na rodině, často neúplné, je to jediné řešení. Podle mých zkušeností si uživatel v zařízení zvykne na pravidelný režim, který lidem s těžkým mentálním postižením vyhovuje a v zařízení najde svůj nový domov.

Někteří rodiče mají obavy z vysoké dávky medikace pro svého potomka a z pozice opatrovníka chtějí zasahovat do druhu a výše předepsané medikace. Z vlastní zkušenosti vím, jak je ponižující vysvětlovat rodičům, že uživatelům nedáváme léky navíc nebo zbytečně, aby byli otupělí a nic od nás nechtěli. V situaci, kdy se člověk s mentálním postižením denně chová agresivně, ubližuje fyzicky nejen lidem okolo, ale i sobě, není schopen dát najevo důvod svého počínání, které může souviset s mírou postižení, neznám jiné řešení, než uživatele zklidnit medikací předepsanou lékařem. Neschvaluji vysoké dávky léků, kdy jedinec s mentálním postižením jen sedí nebo leží a vůbec nevnímá, ale určitá dávka zklidňující medikace je nutná. Zejména v pobytových zařízeních, kde se sejde víc uživatelů s problémem agrese, by byla situace neúnosná. I s ustálenou dávkou medikace se uživatelé někdy projeví agresivně, stejně jako lidé v běžné populaci, ale jde o to, udržet tyto projevy v únosné míře a předejít úrazům.

5. Vybrané oblasti možného porušování lidských práv v pobytových zařízeních

Pobytová zařízení představují především služby sociální péče pro jedince s mentálním postižením nebo seniory. Jsou to zařízení s celoročním nebo týdenním pobytem, která poskytují ucelenou péči o uživatele: zajišťují mu ubytování, stravování, zdravotní péči, pracovní rehabilitaci a volnočasové aktivity. Ale kolektivní zařízení mají i své nedostatky. Chod těchto zařízení podléhá příslušnému organizačnímu řádu, a i když se v posledních letech mnohé zlepšilo, uživatelé těchto zařízení často nemají žádoucí prostor pro své soukromí, identitu a pro bezproblémový výkon svých práv. Jejich osobnost bývá poznamenána deprivacími vlivy a zřetelnou sociální izolací (Novosad, 2000). Z tohoto důvodu je důležité, aby pracovníci přímé péče měli dostatek času na individuální práci s každým uživatelem.

Podle Kroupové (2008) může docházet k porušování práv uživatelů sociálních služeb zejména v těchto oblastech:

- při ochraně osobní svobody
- při střetu zájmů
- při ochraně soukromí
- ochraně osobních údajů
- ochraně před jakýmkoliv formami zneužívání
- ochraně před diskriminací
- při respektování lidské důstojnosti uživatele služby

V některých případech mohou být porušována i práva pracovníků poskytujících sociální služby:

- při nedostatku základních informací
- při nezajištění osobního bezpečí
- při nerespektování osobního rozvoje
- při nezajištění základních práv v souvislosti s jejich pracovní činností

V oblasti možného porušování lidských práv mohou být zařazeny základní lidská práva jak uživatelů služeb, tak i poskytovatelů sociálních služeb:

- zajištění lidské důstojnosti
- zajištění bezpečí
- zajištění svobody názorů

Všichni pracovníci sociálních služeb musí znát základní lidská práva a svobody, a také vědět jakým způsobem je aplikovat v praxi. Stává se, že pracovník si není vědom, že porušuje lidská práva uživatele a neuvědomuje si moc, kterou má ve svých rukou. V žádném případě nesmí docházet k situaci, kdy pracovník zneužije své mocenské pozice nad uživatelem (Dvořáčková, 2010). Z tohoto důvodu provádějí Krajské úřady pravidelné inspekce u poskytovatelů sociálních služeb jednou za 3 až 5 let. Inspekce se zaměřují na dodržování standardů kvality sociálních služeb a ze svých zjištění vyvozují důsledky.

V pobytových zařízeních se lze setkat s agresivitou klientů, jako jsou vulgarismy, fyzické napadení klientů navzájem, ale někdy i napadení pracovníků zařízení. V tomto případě je přirozeným právem chránit a bránit sebe i napadené uživatele a použít přiměřenou ochranu. V definici přiměřené obrany se uvádí, že je to takové chování, které zastaví útok, jenž může ohrozit život nebo zdraví. Míra přiměřenosti zastavení útoku musí být přímo úměrná povaze útoku samotného a lze použít odpovídající ochranu. Přiměřenost obrany je limitována tím, že obrana nepřekročí nezbytný rozsah k zastavení útoku. (Michalík, 2008)

Ze zpráv zpracovaných ochráncem práv vyplývá, že mezi nejzávažnější problémy patří zejména častý výskyt překážek, které zabraňují volnému pohybu uživatelů v zařízeních, nadměrné a často neodůvodněné používání prostředků omezujících pohyb osob a jejich nedostatečné zaznamenávání, nedostatek personálu v zařízeních a s tím související problémy kvalitního poskytování péče, nedostatek respektování soukromí klientů jak v pokojích, které klienti obývají, tak při provádění hygienických úkonů,

existence překážek k realizaci požadavku na sociální začleňování uživatelů služeb i problémy s nedostatečným vzděláváním personálu. Ochránce zároveň ocenil úroveň poskytování péče v zařízeních pro osoby se zdravotním postižením.¹⁶

5.1 Soukromí a lidská důstojnost uživatelů

Podle šetření Českého statistického úřadu, které vychází z pramenů MPSV, žilo k 31. 12. 2009¹⁷ v České republice v DOZP s celoročním pobytem 14 085 osob. Dalších 3 416 žadatelů o pobyt v DOZP nebylo uspokojeno. (Český statistický úřad [online])¹⁸ Počet osob s postižením, které žijí v těchto domovech a jsou závislé na pomoci cizích osob, i když profesionálů, je alarmující.

Respektování soukromí uživatelů s těžkým postižením a jejich důstojnosti je neoddělitelně spjata s počtem lůžek na jednotlivých pokojích. Čím více uživatelů je ubytováno na jednom pokoji, tím méně mají soukromí. Podle Českého statistického úřadu je v ČR 218 zařízení DOZP s celkovou kapacitou 14 522 lůžek. V těchto zařízeních je 1 527 jednolůžkových pokojů, což je ideální pro zachování soukromí obyvatel a 2 861 dvoulůžkových pokojů. Problematické z hlediska dodržování soukromí obyvatel jsou tři a více lůžkové pokoje, kterých je 1 938. (Český statistický úřad [online])¹⁹

V současné době má většina pobytových zařízení pro osoby s mentálním postižením naplněnou kapacitu, a pokud se uvolní místo, nemají zájem přijmout uživatele s agresivními projevy. Ze zkušenosti vím, že přijetí takového uživatele naruší běžný chod domácnosti a rozruší ostatní uživatele na dobu několika měsíců. Situaci matky mladého muže s těžkým mentálním postižením, autismem a agresivními projevy výstižně popisuje ve své autobiografické knize „Nebij mě, můj milovaný synu“ Vendula Hrabáková.

¹⁶ Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2009

¹⁷ Statistické šetření roku 2010 bude dostupné v listopadu 2011

¹⁸ Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/publ/3201-10-> [cit. 2011-05-22]

¹⁹ Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/publ/3201-10-> [cit. 2011-05-22]

5.1.1 Šetření v ICSS Odlochovice

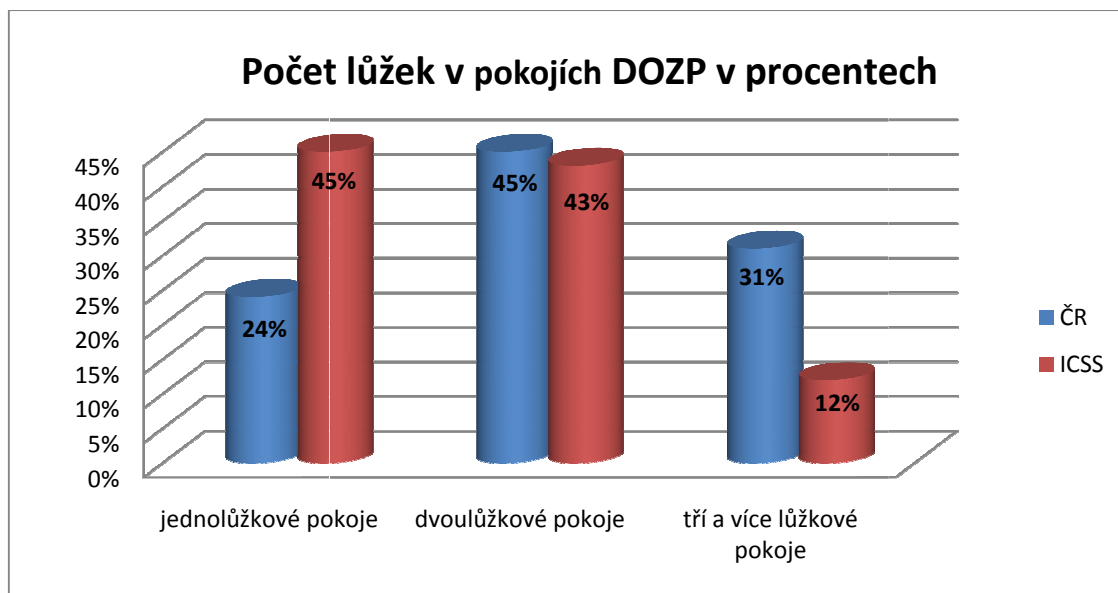
Prostudovala jsem dokumenty týkající se počtu lůžek v pokojích DOZP v ICSS Odlochovice a došla jsem k následujícím zjištěním (tabulka č. 1):

Tabulka č. 1

Počet pokojů DOZP v ICSS Odlochovice	
jednolůžkové pokoje	34
dvoulůžkové pokoje	32
třilůžkové pokoje	9
celkem	75

Zjistila jsem, že ICSS Odlochovice z celkového počtu 75 pokojů nabízí 34 jednolůžkových pokojů, 32 dvoulůžkových a 9 třilůžkových pokojů. Tyto údaje jsem v procentech porovnála s údaji o počtu lůžek v pokojích podobných zařízení v rámci ČR zveřejněnými Českým statistickým úřadem (graf č. 1).

Graf č. 1

Z grafu č. 1 vyplývá, že v ICSS Odlochovice počet jednolůžkových pokojů o 21% překračuje průměr v jiných zařízeních a tím umožňuje uživatelům větší soukromí. Počet dvoulůžkových pokojů je o 2% nižší než průměr v ostatních zařízeních v ČR. Podle mých

zkušeností je tento typ pokojů vyhovující a někteří uživatelé jsou ve dvoulůžkových pokojích spokojenější, než kdyby byli ubytováni samostatně. Problematické z hlediska soukromí uživatelů jsou tří a více lůžkové pokoje. V ICSS Odlochovice máme zkušenosti s maximálně třemi lůžky na pokoji. V tomto typu pokojů se uživatelé v době nočního klidu navzájem ruší, protože každý má jinou potřebu spánku. Také v užívání osobních věcí často vzniká problém. V praxi jsem se přesvědčila, že uživatelé s těžkým mentálním postižením nechápou pojem osobní vlastnictví a navzájem si berou věci, které se jim líbí. Z toho často vznikají potyčky mezi uživateli. Ani jejich mentální a motorické schopnosti ve většině případů neumožňují, aby si oblíbené věci zamykali do skříní a mohli si je vzít, když sami chtějí.

Všichni mobilní uživatelé v ICSS Odlochovice mají možnost využívat sami koupelnu nebo toaletu. I když je stále učíme respektovat soukromí a lidskou důstojnost druhých osob, oni sami tuto potřebu nemají. V čase večerní hygieny se především muži s těžkým mentálním postižením shromažďují v koupelnách, svlékají se a vyčkávají, až je pracovníci osprchují nebo vykoupou.

Imobilní uživatelé s těžkým a hlubokým mentálním postižením jsou plně závislí na péči pracovníků. Hygienické úkony někteří přijímají pasivně až odevzdaně. Vykonávání různých tělesných potřeb za přítomnosti personálu nebo spolubydlících je pro většinu lidí nepřijemné. Pracovníci zařízení se v tomto ohledu chovají profesionálně a svým přístupem neuvádějí klienty do rozpaků a nesnižují jejich důstojnost.

Došla jsem k závěru, že ICSS Odlochovice v rámci ČR poskytuje uživatelům o 21 % větší možnost ubytování v jednolůžkových pokojích, což považuji za nadstandardní. Počet dvoulůžkových pokojů je v běžném průměru ČR a některým uživatelům více vyhovuje pokoj s jedním stálým spolubydlícím. V ICSS Odlochovice je počet tří lůžek na pokoji nejvyšší možný. Počet pokojů tohoto typu je o 19 % nižší, než je průměr v ČR.

5.2 Způsobilost k právním úkonům

Je nutné rozlišovat mezi způsobilostí k právům a k právním úkonům. Způsobilost k právům nelze u nás v žádném případě omezit. Je výrazem společenské i právní rovnosti občanů a tím vytváří základ humánní a demokratické společnosti. Ale způsobilost k právním úkonům může být osoba soudem zbavena. Toto opatření nesmí být chápáno jako represivní nebo omezující rozhodnutí. Osobu s tímto omezením pouze chrání před důsledky takových právních úkonů, jejichž obsah a důsledky není schopen tento jedinec v plném rozsahu pochopit. (Michalík, 2008)

Každá fyzická osoba nabývá způsobilosti k právním úkonům postupně. Osoby, které ještě nenabýly zletilosti, mají způsobilost jen k těm úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. Způsobilost v plném rozsahu vzniká zletilostí.²⁰ V některých případech člověk nedosáhne psychické vyspělosti vůbec nebo jen v omezené míře. Jindy může člověk rozumovou schopnost pozbyť úrazem, nemocí nebo věkem. V takovém případě, pokud duševní choroba není jen přechodná, může mu být zahájeno soudní řízení o způsobilosti k právním úkonům.

Soud je povinen zjistit, do jaké míry projevy duševní choroby vyšetřovaného vyžadují zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům. K tomuto účelu má soud povinnost zajistit úplná a spolehlivá zjištění o osobních poměrech vyšetřované osoby, zejména znaleckým posudkem. *Úkolem znalce je vyšetřit duševní stav vyšetřovaného, zjistit, zda existuje důvod pro zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům, trpěli vyšetřovaný duševní poruchou, je-li toto onemocnění léčitelné nebo léky ovlivnitelné, posoudit jak duševní porucha ovlivňuje jednání vyšetřovaného, zejména v jakém rozsahu je schopen se o sebe postarat, hospodařit s penězi a vyřizovat si své záležitosti.*²¹

Omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům musí být provedeno na základě pravomocného rozhodnutí příslušného soudu. Potom všechny právní úkony za osobu zbavenou způsobilosti činí soudem stanovený opatrovník. V rozhodnutí o omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům musí být řečeno, k jakým úkonům je

²⁰ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

²¹ LUŽNÁ, R. Zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům. *Právo a rodina*. 2005, 4, s. 12-15.

člověk případně způsobilý nebo zda je omezen ve všech úkonech. Dále musí být soudním rozhodnutím stanoven opatrovník a vymezena jeho práva a povinnosti.

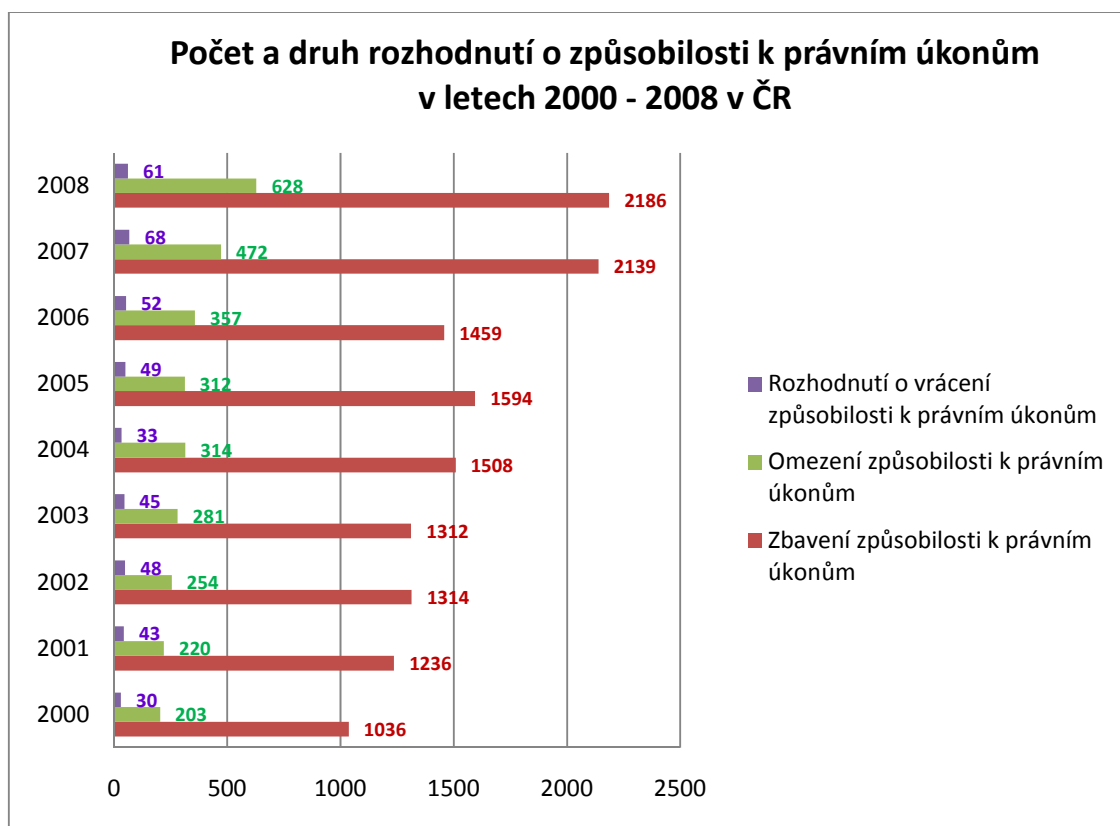
Důsledky omezení nebo zbavení právní způsobilosti znamenají, že sama osoba nemůže vůbec, nebo jen v míře vymezené rozsudkem vstupovat do právních vztahů. Pracovněprávní úkony v rozsahu stanoveného omezení za ni musí činit opatrovník. Právní úkony, které by učinila osoba, která k nim nebyla způsobilá, jsou neplatné. Osoby zbavené způsobilosti mohou vlastnit i dědit majetek, nemohou však sami s tímto majetkem disponovat nebo jen v omezené míře. Soud může stanovit, jakou částkou mohou disponovat měsíčně, a přesně to uvede ve svém rozhodnutí. Všechny další právní úkony obstarává opatrovník, jehož úloha je podobná jako u zákonného zástupce u dětí. Rozdíl spočívá pouze v tom, že opatrovník je stanoven soudem a pro některé záležitosti, které nejsou běžné, musí žádat schválení soudu (§ 28 občanského zákoníku)²². Zákon neurčuje přesně, jaké jsou povinnosti opatrovníka při správě majetku opatrovance, ani co se rozumí běžnou záležitostí. Důchod občana zbaveného či omezeného ve způsobilosti k právním úkonům je poukazován opatrovníkovi, který je povinen soud průběžně informovat a předkládat vyúčtování finančních prostředků zastoupeného. (Michalík, 2008)

Zvětšuje se poměr mezi počtem lidí zbavených způsobilosti k právním úkonům a počtem lidí, kteří jsou ve své způsobilosti pouze omezeni. Podle údajů ministerstva vnitra žije v České republice přes 4 000 lidí s omezenou způsobilostí. Počet osob, které jsou způsobilosti k právním úkonům zbaveny úplně, je šestkrát větší. Tento vysoký nepoměr mezi omezením a zbavením způsobilosti k právním úkonům dokazuje, že se jedná o systémový nedostatek. Podle právníků MDAC a Ligy by měl řešení nabídnout nový občanský zákoník, který by od základů reformoval systém uplatňování způsobilosti k právním úkonům osob s postižením. (Britské listy [online])²³

²² Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

²³ Dostupný z WWW: <http://blisty.cz/art/42820.html> [cit. 2011-03-04].

Graf č. 2:

(Zdroj: Marečková, Matiaško, 2010)

Zjistila jsem, že se každý rok zvyšuje počet osob, které soud zbaví nebo omezí ve způsobilosti k právním úkonům (graf č. 2). V roce 2000 soud zbavil způsobilosti k právním úkonům 1036 osob, v roce 2008 to už bylo 2186 osob zbavených způsobilosti k právním úkonům. Za osm let je to nárůst o více než sto procent. Stoupající tendence je i v počtu osob omezených ve způsobilosti k právním úkonům. V roce 2000 to bylo 203 vynesených rozsudků a v roce 2008 tento počet stoupl na 628 osob omezených ve způsobilosti k právním úkonům. Počet osob, kterým byla způsobilost k právním úkonům navracena, stoupl o sto procent. V roce 2000 to bylo 30 osob a v roce 2008 byla právní způsobilost navracena 61 osobě. Ale tento počet je vzhledem k vysokému počtu odebraných právních způsobilostí téměř zanedbatelný. Matiaško v roce 2010 uvedl,

že v ČR republice žije více jak dvacet pět tisíc lidí, které soud zbavil způsobilosti k právním úkonům a jejich počet rok od roku narůstá. (Nový Prostor [online])²⁴

Duševní poruchy, které postihují jen některé složky osobnosti a není-li člověk schopen činit některé právní úkony, omezí jej soud ve způsobilosti k právním úkonům (§ 10 občanského zákoníku)²⁵. **Omezení způsobilosti k právním úkonům** může být soudem určeno tak, že dotčená osoba je oprávněna hospodařit s peněžními prostředky do určité částky, může kupovat věci běžné osobní potřeby, platit jízdné v hromadných dopravních prostředcích, objednávat běžné služby a opravy, platit úhrady spojené s používáním bytu apod.

Rozsah omezení soud určuje buď negativním výpočtem tak, že je v rozsudku určeno, ke kterým právním úkonům není občan způsobilý. Nebo je stanoven pozitivním výpočtem, že se v rozsudku určí, ke kterým právním úkonům je občan způsobilý. Pokud občan zůstal způsobilý k pracovněprávním úkonům, musí rozsudek určovat omezení i pro oblast pracovně právních vztahů. (Epravo.cz [online])²⁶

Omezení se týkají jen oblasti majetkoprávní a pracovně právní, musí být vyjmenovány jak v příslušném usnesení soudu, tak i v občanském průkazu. Skutečnost omezení způsobilosti k právním úkonům je povinným údajem zapisovaným do občanského průkazu do kolonky „Zvláštní záznamy“. Problémem zůstává, že i když je k žádosti o vydání občanského průkazu předkládáno příslušné rozhodnutí soudu, do občanského průkazu je pouze zapsáno, že k omezení způsobilosti k právním úkonům došlo. Toto sdělení není blíže konkretizováno a vede to k tomu, že se na dotčené osoby hledí jako na úplně zbavené způsobilosti. Pokud by byl v občanském průkazu uveden rozsah omezení, nedocházelo by k nejasnostem v rozsahu právních úkonů, které může dotčená osoba vykonávat a do jejich lidské důstojnosti by bylo zasahováno v co nejmenší možné míře. (Balíček právní pomoci [online])²⁷

²⁴ Dostupné z WWW: <http://www.novyprostor.cz/clanky/357/kdo-nesmi-volit.html> [cit. 2011-05-25].

²⁵ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

²⁶ Dostupné z WWW:

http://www.epravo.cz/top/clanky/?pg=17&typ=clanky&s1=Y&s2=5&s3=0&s4=0&s5=0&s6=0&m=1&recid_cl=23570 [cit. 2011-06-02].

²⁷ Dostupné z WWW: <http://bpp.iure.cz/obcanskyprukaz.html> [cit. 2011-06-02].

Zbavení způsobilosti k právním úkonům je vždy závažným zásahem do osobnostní integrity občana. Dotýká se způsobilosti mít práva, práva na soukromý a rodinný život, ale současně také práva volit a být volen. Všechna tato práva jsou garantována Listinou práv a svobod. Podle § 10 odst. 1 občanského zákona²⁸ platí, jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, není vůbec schopna činit právní úkony, soud ji způsobilosti k právním úkonům zbaví. Z této formulace ustanovení vyplývá, že takto dramatický zásah do práv občana může být vykonán jen tehdy, není-li vůbec schopen činit právní úkony.

Přestože Ústavní soud i nevládní organizace nárůst odebrání způsobilosti k právním úkonům kritizují, nedochází k jeho zastavení, ale naopak stále stoupá. Právnička MDCA a Ligy Jana Marečková tento trend přisuzuje celkovému stárnutí populace, ale zároveň upozorňuje, že zbavování způsobilosti k právním úkonům může být prostředkem ke zneužívání opatrovnictví. (Reforma opatrovnictví: [online])²⁹

Zbavení způsobilosti k právním úkonům zbavuje člověka možnosti činit všechny právní úkony a automaticky dochází ke ztrátě různých základních práv a svobod. Pro takového člověka to znamená, že ztrácí rodičovskou zodpovědnost při zastupování nezletilého dítěte a možnost spravovat jmění dítěte, nemůže se stát osvojitelem, nemůže uzavřít manželství ani pořídit závěť, sám uzavřít pracovní smlouvu, automaticky ztrácí i volební právo a nemůže sám zahájit soudní řízení kromě řízení o způsobilosti k právním úkonům. Takový zásah do způsobilosti k právním úkonům je zásahem do základního lidského práva, který může vést k nežádoucímu vyčlenění jednotlivce ze společnosti. (Marečková, Matiaško, 2009)

Rozhodnutí soudu o omezení nebo zbavení osoby způsobilosti k právním úkonům není možné chápat jako doživotní rozhodnutí. Je nutné provádět pravidelnou revizi těchto rozhodnutí a v případě, že dojde ke změnám ve vývoji osobnosti na ně reagovat. O návrhu na vrácení nebo úpravu způsobilosti k právním úkonům musí opět rozhodnout soud. (Sobek, 2007)

²⁸ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

²⁹ Dostupné z WWW: <http://www.reformaopatrovnictvi.cz/aktuality/pocet-osob-zbavenych-zpusobilosti-k-pravnim-ukonum-dramaticky-roste-28.html> [cit. 2011-03-11].

5.2.1 Šetření v ICSS Odlochovice

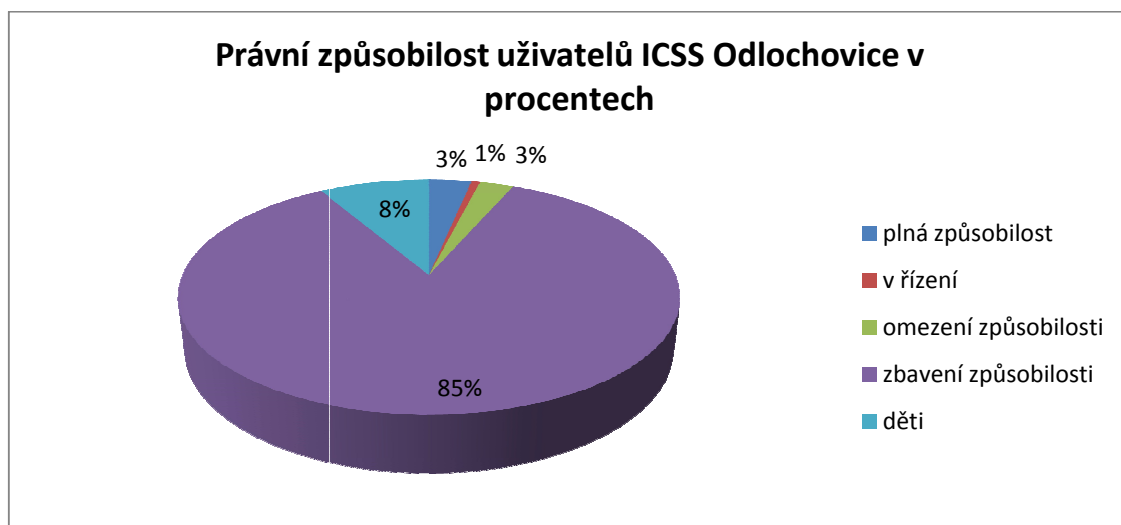
Analýzovala jsem databázi uživatelů ICSS Odlochovice se zaměřením na právní způsobilost uživatelů. Došla jsem k následujícím zjištěním (tab. č. 2):

Tabulka č. 2: Způsobilost uživatelů v ICSS Odlochovice k právním úkonům

Právní způsobilost	Počet
plná způsobilost	5
v řízení	1
omezení způsobilosti	4
zbavení způsobilosti	130
děti	13
celkem	153

V ICSS Odlochovice žije 153 uživatelů služeb. Z tohoto počtu má úplnou způsobilost k právním úkonům pouze 5 uživatelů (1 uživatel z DOZP a 4 uživatelé z CHB). V současné době soud projednává u jednoho uživatele úpravu způsobilosti k právním úkonům, zřejmě na omezenou způsobilost. Omezenou způsobilost k právním úkonům mají 4 uživatelé z CHB. Dalších 13 uživatelů ještě nedosáhlo plnoletosti a rozhodují za ně zákonní zástupci. Ostatních 130 uživatelů ICSS Odlochovice je podle rozhodnutí soudu způsobilosti k právním úkonům zbaveno. Je to vysoký počet, ale v tomto zařízení žije většina uživatelů s těžkým mentálním postižením a zbavení způsobilosti k právním úkonům je způsob jejich ochrany před různými druhy zneužití.

Graf č. 3

Pro názornost jsem zastoupení uživatelů služeb ICSS Odlochovice podle právní způsobilosti zpracovala v procentech (graf č. 3). Nejvíce uživatelů (85 %) je s odebranou způsobilostí k právním úkonům. Následují děti, které ještě nedosáhly plnoletosti (8 %) a rozhodují za ně jejich zákonní zástupci. Zastoupení osob s omezenou způsobilostí k právním úkonům (3 %) a osob právně způsobilých (3 %) je minimální. U jedné osoby (1 %) je způsobilost v soudním řízení.

V posledních šesti letech se podařilo v ICSS Odlochovice čtyřem klientům navrátit alespoň částečnou způsobilost k právním úkonům a pěti klientům byla navracena úplně. U dalších klientů byly podány návrhy na navrácení způsobilosti k právním úkonům, ale předložené návrhy byly soudem zamítnuty. V současné době vedení ICSS Odlochovice zvažuje žádost o znovu posouzení způsobilosti u dvou klientek s odebranou způsobilostí k právním úkonům.

Zjistila jsem, že v ICSS Odlochovice žije většina uživatelů zbavených způsobilosti k právním úkonům. Podle mého názoru, vzhledem k jejich těžkému mentálnímu postižení nebude reálné jim způsobilost navrátit. Uživatelů s omezenou a plnou právní způsobilostí je v ICSS Odlochovice minimální počet a po letech strávených v různých ústavních zařízeních stále potřebují podporu ve svém každodenním životě.

5.3 Opatrovník

Za osobu, která byla omezena nebo zcela zbavena způsobilosti k právním úkonům, jedná její soudem ustanovený opatrovník. Opatrovníkem bývá ustanoven příbuzný dotčené osoby nebo jiná vhodná osoba. Pokud se takovou osobu nepodaří najít, může soud ustanovit opatrovníkem obec, ve které má dotčená osoba trvalý pobyt. V minulosti bylo běžnou praxí, že se opatrovníkem stal poskytovatel sociálních služeb nebo někdo z jeho zaměstnanců. (Sobek, 2010)

Opatrovník má povinnost dělat za zastoupeného právní úkony, ke kterým není zastoupený způsobilý. Opatrovnictví ale neznamená převzetí odpovědnosti za život, zdraví nebo jednání zastoupeného. Kompetence opatrovníka se týká pouze právních úkonů a nemůže rozhodovat o životě, zálibách nebo partnerských vztazích zastoupeného. Opatrovník by měl při výkonu své funkce vždy vycházet ze zájmů zastoupeného, znát a respektovat jeho potřeby a zájmy. (Sobek, 2010) V případě, že opatrovník činí úkony v oblasti majetku zastupovaného, které přesahují rámec běžných záležitostí, podléhají tyto úkony schválení soudu. (Sobek, 2007)

Na základě § 193 odst. 1 občanského soudního řádu je soud povinen dohlížet na správu majetku vykonávanou opatrovníkem, činit nutná a vhodná opatření ke zjištění a zajištění tohoto majetku. Soud ukládá opatrovníkovi osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům, aby podával soudu podle potřeby, nejméně však jedenkrát ročně, zprávu o majetku opatrovance a o tom, jak je o něj pečováno. Může uložit i podávání zpráv v kratších intervalech. Ve smyslu § 180 odst. 1 občanského soudního řádu je opatrovník povinen složit slib, že bude řádně vykonávat své povinnosti a že při tom bude dbát pokynů soudu (Hovorka, 2008).

Soud ustanovuje opatrovníkem především blízké osoby, nejčastěji příbuzné. Blízké osoby ale často nechápou správně úlohy opatrovníka. Není ojedinělé, že ze strany příbuzných dochází k nějaké formě manipulace nebo dokonce zneužívání člověka s mentálním postižením. Může se stát, že dospělý člověk s mentálním postižením je v rodině uvězněn v pozici „věčného dítěte“ a výkon opatrovnictví příbuzným má negativní dopad

na přirozené rodinné vztahy. Poskytovatelům sociálních služeb pak nezbyvá, než vysvětlovat těmto opatrovníkům jejich úlohu. (Kořínková, 2007)³⁰

V praxi jsem se setkala s případy, kdy opatrovníci opakovaně odmítají zaplatit rekreaci nebo nakoupit věci pro zastoupeného z finančních prostředků, které mu ze zákona náleží. V těchto případech vše nasvědčuje tomu, že zájmy opatrovníka a zastoupeného jsou v konfliktu. V jednom případě podalo ICSS Odlochovice k soudu návrh na změnu opatrovníka. Ale opatrovníkem byl rodič a soud dal přednost kontaktu opatrovance s rodinou a změnu opatrovníka zamítl. Výsledkem je, že uživatel z finančních důvodů dál strádá a nemůže se zúčastňovat pořádaných akcí tak, jako ostatní uživatelé, kteří mohou pro své potřeby a zájmy použít celou zákonem stanovenou část důchodu.

Michalík (2008) uvádí, že opatrovníkem by měl být příbuzný nebo další osoba bez přímého vztahu k poskytovateli. V některých případech je ustanoven opatrovníkem zaměstnanec zařízení nebo dokonce je opatrovníkem samotný poskytovatel sociální služby. Tento stav je v rozporu s občanským zákoníkem, neboť se jedná o neustálý a trvalý konflikt zájmů. Dále jde o rozpor se zákonem o sociálních službách, podle kterého jsou poskytovatelé povinni vytvářet při poskytování sociálních služeb takové podmínky, aby umožnili osobám, kterým poskytují sociální služby, naplňovat jejich lidská i občanská práva a které zamezí střetům zájmů těchto osob se zájmy poskytovatele sociální služby.

Naopak Poradna pro uživatele sociálních služeb uvádí, že opatrovník, který je současně v pracovněprávním poměru s poskytovatelem sociální služby sice nese znaky kolize zájmů, o kterých hovoří Standardy kvality sociálních služeb, ale nejsou v rozporu s občanskoprávní úpravou. Výkon funkce opatrovníka zaměstnancem je považován za méně nebezpečné jednání, než když funkci opatrovníka vykonává přímo poskytovatel

³⁰ Dostupné z WWW: <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/001/000249.pdf> [cit. 2011-06-01].

služby. O hodnocení této situace budou rozhodovat inspektoři kvality sociálních služeb. (Poradna pro uživatele [online])³¹

Se situací, kdy funkci opatrovníka vykonává poskytovatel sociálních služeb, jsem se setkala v Domově pro osoby se zdravotním postižením Sulická v Praze, kde jsem vykonávala v roce 2010 pracovní stáž. Tato forma opatrovnictví nemůže zajišťovat ochranu práv osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům, neboť dochází k neustálému a trvalému konfliktu zájmů. Poskytovatel, který je současně opatrovníkem uživatele služeb se zbavenou nebo omezenou způsobilostí k právním úkonům, je zároveň poskytovatelem služeb a nemůže hájit zájmy svého opatrovance a zároveň hájit zájmy své jako poskytovatele sociálních služeb.

V případě, že soud nenajde pro výkon opatrovnictví jinou vhodnou osobu, pověří opatrovnictvím orgán místní správy tzv. veřejného opatrovníka. Dostatečná síť kvalifikovaných a dostupných veřejných opatrovníků však v ČR nebyla nikdy vytvořena. V řadě případů nemají veřejní opatrovníci s opatrovnictvím vůbec žádné zkušenosti. Nerozumí problematice opatrovnictví a specifickým potřebám různých skupin lidí s mentálním postižením. Důsledkem je, že opatrovnictví buď odmítají, nebo jej vykonávají jen formálně se snahou vyhnout se chybám z neznalosti. Nedostatečné a nekvalitní zastoupení vede k omezování práv zastoupeného. Poskytovatel sociální služby je potom nucen řešit obdobné problémy jako při nekvalitním výkonu opatrovnictví příbuzným uživatele. (Kořínková, 2007)³²

Z praxe vím, že pokud povinnosti opatrovníka vykonává pracovník poskytovatele sociálních služeb, jedná se ve většině případů o uživatele, kteří v zařízení pobývají od dětství a nemají žádné kontakty s rodinou nebo příbuznými. V případě podpisu smlouvy s poskytovatelem se doporučuje, aby byl ustanoven kolizní opatrovník. Důvodem je, že zaměstnanec není nikdy nezávislý na zájmech a potřebách poskytovatele. Podle občanského zákoníku je základní a zásadní podmínkou výkonu funkce opatrovníka působení ve prospěch zastoupeného. Po podpisu smlouvy se i nadále jedná o činnost,

³¹ Dostupné z WWW: <http://poradnaprouzivatele.cz/dotazy-zpusobilost-k-pravnim-ukonum.php> [cit. 2011-03-01]

³² Dostupné z WWW: <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/001/000249.pdf> [cit. 2011-06-01].

která dlouhodobě porušuje standardy sociálních služeb a měla by být postupně odstraňována. Toto stanovisko se opírá o ustanovení § 88 zákona o sociálních službách, kde pod písmenem c) má poskytovatel povinnost „vytvářet takové podmínky, které zamezí střetům zájmů uživatelů služeb se zájmy poskytovatele sociální služby“. (Michalík, 2008)

V situaci, kdy by mohlo dojít ke střetu zájmů opatrovníka a osoby omezené nebo zbavené způsobilosti k právním úkonům, je nutné požádat soud o ustanovení kolizního opatrovníka podle ustanovení § 30 občanského zákoníku. Funkce kolizního opatrovníka je dočasná a zaniká pominutím kolizní situace. Kolizní opatrovník je určen na jeden právní úkon a po jeho vykonání tato funkce zaniká. (Michalík, 2008)

5.3.1 Šetření v ICSS Odlochovice

V ICSS Odlochovice žije 134 klientů, kteří mají soudem ustanoveného opatrovníka. Analyzovala jsem databázi opatrovníků v ICSS Odlochovice a vyplynuly z toho následující skutečnosti (tab. č. 3):

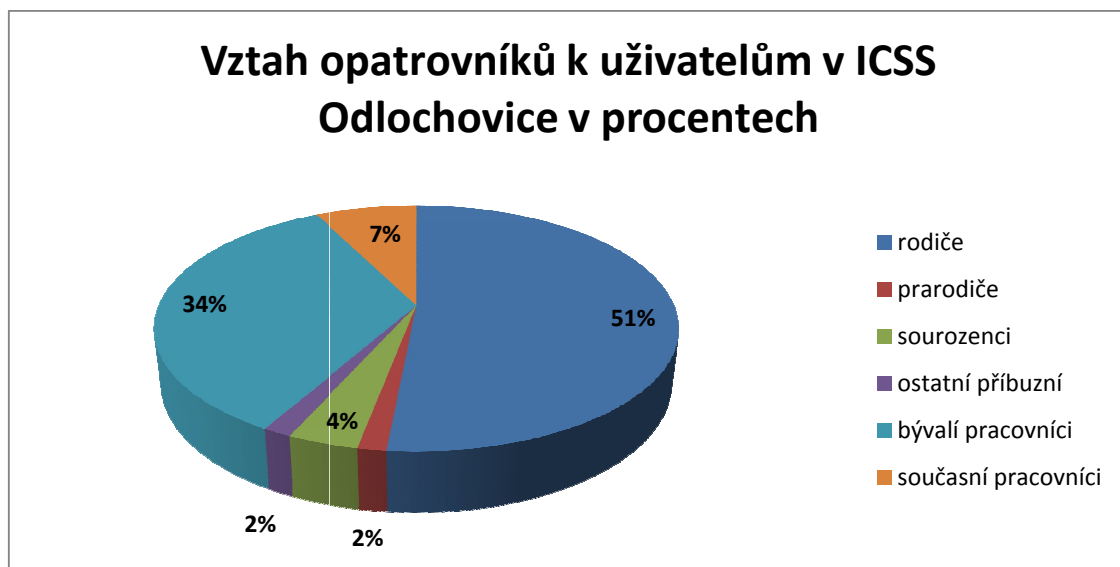
Tabulka č. 3

Vztah opatrovníků k uživatelům v ICSS Odlochovice	
rodiče	69
prarodiče	2
sourozenci	5
ostatní příbuzní	2
bývalí zaměstnanci	46
současní zaměstnanci	10
celkem	134

Nejvíce opatrovníků je z řad rodičů (69), dále následují bývalí a současní pracovníci ICSS (56) a několik opatrovníků (5) je mezi sourozenci klientů, prarodiči (2) a ostatními příbuznými (2). Za pozornost stojí, že všichni bývalí pracovníci ICSS se stali opatrovníky

za svého působení v zařízení. Pozoruhodná je i skutečnost, že 25 klientům byl a stále je opatrovníkem bývalý ředitel ICSS Odlochovice, který funkci opatrovníka zastával i za svého působení na místě ředitele tohoto zařízení. Když jsem se ptala na důvody této situace, bylo mi řečeno, že ředitel opatrovnictví převzal po bývalé ředitelce ústavu a v té době (rok 2000), to bylo běžnou praxí.

Graf č. 4

Zastoupení opatrovníků podle vztahu k uživatelům v procentech, jsem přenesla do grafu č. 4. Více jak polovina opatrovníků (51 %) je z řad rodičů a naprostá většina z nich dobře spolupracuje se zařízením a finanční prostředky náležející uživatelům posílá řádně na jejich účty. Někteří rodiče jezdí na pravidelné návštěvy svých „dětí“, jiní si je berou na pár dní v roce domů, ale někteří o ně vůbec neprojevují zájem. Následují bývalí pracovníci zařízení (34 %), kteří se opatrovníky stali za svého působení v zařízení. Někteří již odešli do důchodu nebo změnili pracovní místo. K zastoupeným si vytvořili citový vztah, a když nikdo jiný o opatrovnictví uživatele neměl zájem, zůstali opatrovníky dále. Pracovníci poskytovatele (7 %), kteří jsou v současné době opatrovníci

uživatelů, jsou buď dlouholetí zaměstnanci, nebo se opatrovníky staly poté, když předcházející opatrovník ukončil zaměstnanecký poměr s poskytovatelem a opatrovnictví se vzdal. Zbývajících počet opatrovníků jsou prarodiče, sourozenci a ostatní příbuzní (8 %). Většinou se jedná o uživatele, kterým rodiče již zemřeli nebo jsou sami zbaveni způsobilosti k právním úkonům.

Po soudním ustanovení opatrovníka, který je ochotný tuto funkci vykonávat, uzavírají opatrovníci s ICSS Odlochovice písemnou dohodu o hospodaření s finančními prostředky opatrovance. ICSS Odlochovice má zpracovanou Metodiku služeb vyúčtování zůstatků z příjmů. Zároveň zajišťuje nákupy a hradí osobní výdaje tohoto uživatele služeb. V dohodě je dále stanoveno, že opatrovník souhlasí s tím, aby ICSS Odlochovice na vyzvání předložilo příslušnému opatrovnickému soudu vyúčtování výdajů a konečnou částku na jeho vkladní knížce. Opatrovníci, i když jsou někteří z nich v pracovněprávním vztahu s poskytovatelem služby, uzavřeli za zastoupení s ICSS Odlochovice smlouvu o poskytnutí sociální služby.

Okresní soud každý rok posílá dotaz do ICSS Odlochovice, ve kterém žádá podání zprávy o majetku nezpůsobilého k právním úkonům, zda nějaký vlastní a jak je s ním nakládáno. Zároveň žádá o uvedení výše důchodu, který pobírá, stav jeho finančních prostředků na účtech a vkladních knížkách, druhu a ceně nakoupených nebo jinak získaných věcech vyšší hodnoty. Současně žádá o uvedení pobytu jmenovaného, jaký je jeho zdravotní stav s ohledem na způsobilost k právním úkonům a informaci o tom jak je o něj pečováno. Pověřená sociální pracovnice ICSS Odlochovice vypracuje a pošle odpověď na dotaz spolu s kopií Pokladní knihy kapesného Okresnímu soudu do Benešova.

Zřizovatel upozornil vedení zařízení na nevhodnost stávající praxe, aby funkci opatrovníka zastávali pracovníci ICSS Odlochovice. Jako zaměstnanci poskytovatele služby nemohou hájit zájmy uživatele služby, aniž by nedocházelo k trvalému konfliktu zájmů. Po upozornění zřizovatele na neudržitelnost a nevhodnost této situace podali opatrovníci, kteří jsou zároveň v zaměstnaneckém poměru, žádost k opatrovnickému soudu na zbavení opatrovnictví. Za půl roku se to podařilo jen u jedné klientky

(opatrovníkem se stala teta), u ostatních se nenašel nikdo, kdo by byl ochotný, stát se opatrovníkem. Zatím nám není známo, jakým způsobem bude soud tuto situaci řešit.

5.4 Pohyb uživatelů

Imobilní uživatelé s těžkým mentálním postižením by neměli trávit všechnen čas na lůžku ve svém pokoji. Pracovníci poskytovatele by měli těmto uživatelům umožnit alespoň střídat prostředí, přes den být ve společenské místnosti nebo venku, na vozíku nebo na polohovacích vacích. Mělo by být samozřejmé, že pracovníci vozí tyto imobilní klienty na vycházky, umožňují jim masáže a rehabilitaci, snaží se je aktivizovat všemi dostupnými způsoby. Tyto běžné služby jsou ale závislé na personálním a materiálním zajištění poskytovatele.

Samostatný pohyb uživatelů s těžším stupněm mentálního postižení představuje v pobytových zařízeních vždy určité riziko. Ochránce práv upozornil na plošné zákazy samostatného pohybu těchto uživatelů a častý výskyt překážek, které zabraňují volnému pohybu uživatelů v některých zařízeních. Poskytovatelé se tak snaží předcházet možným rizikům, která vznikají při nedostatku personálu u takových uživatelů, kteří potřebují aktivní pomoc nebo dohled. Každý uživatel má jinou touhu a potřebu volného pohybu a u každého z nich je jiná míra rizika, stejně jako schopnost riziko rozpoznat a vyhnout se mu. Proto by mělo být u každého uživatele riziko individuálně vyhodnoceno a aktuálně stanoveno, co je možné a přijatelné i jaká bude podpora a pomoc personálu. (Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2009)

Problematika **opatření omezující pohyb osob** se týká všech druhů sociálních služeb. Na základě iniciativy Rady vlády ČR pro lidská práva došlo k důležitému pozitivnímu

posunu při používání opatření omezujících pohyb osob a byla přijata novela zákona o sociálních službách³³, která používání těchto opatření podrobně upravuje.

Zákon o sociálních službách uzákonil v § 89 možnost poskytovatele služby použít v určitých situacích opatření omezující pohyb osoby. Vzhledem k tomu, že použití takového opatření závažným způsobem omezuje základní práva uživatele, stanovuje zákon pro jeho použití jednoznačná pravidla a podmínky. Z Listiny základních lidských práv a svobod vyplývá, že prostředek, který skutečně uživatele omezuje, není možné používat bez jeho souhlasu a dohodnutých pravidel o jejich používání. Při poskytování sociální služby je třeba vždy hledat co nejméně omezující techniky, v souladu se zákonem a s odbornou praxí. (Kořínková, 2008)³⁴

V případě, že je poskytovatel sociálních služeb nucen přistoupit k užití opatření omezující pohyb osob, je povinen postupovat v souladu se zákonem o sociálních službách. V této situaci musí být vyčerpány všechny možnosti verbálního i nonverbálního zklidnění situace a být použity všechny strategie vedoucí ke zmírnění napětí, jako je odvrácení pozornosti, rozptýlení, naslouchání apod. Uživatel musí být vždy vhodným způsobem informován, že bude proti němu užit zásah opatření omezující pohyb tak, aby tomu porozuměl. Po splnění těchto podmínek je možné přistoupit k opatření omezující pohyb osob, jestliže riziko nepřistoupení k tomuto zásahu převyšuje riziko užití omezovacího opatření. Poskytovatel je vždy povinen volit nejmírnější opatření. Zasáhnout lze nejdříve pomocí fyzických úchopů podle pravidel šetrné obrany. Trvá-li situace ohrožení nadále, povoluje zákon umístění uživatele do místnosti zřízené k bezpečnému pobytu, kde je zajištěn řádný dohled personálu. Pobyt v místnosti je možný jen na nezbytně nutnou dobu, dokud probíhá přímé ohrožení chováním uživatele. Aplikace léků je možná pouze na základě ordinace lékaře. (Doporučený postup MPSV ČR pro používání opatření omezující pohyb osob [online])³⁵

Při užití opatření omezující pohyb osob je nutné vždy zachovávat individuální přístup vycházející z reálných potřeb každého uživatele. Při práci s uživatelem, u kterého

³³ Usnesení vlády č. 1302 ze dne 21. listopadu 2007.

³⁴ Dostupné z WWW: <http://www.kvalitavpraxi.cz/co-je-noveho/opatreni-omezujici-pohyb.html> [cit. 2011-05-04].

³⁵ Dostupné z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/5532/doporuceny_postup.pdf [cit. 2011-05-04].

existuje riziko nutnosti opatření omezující pohyb osob, organizace pravidelně provádí a vyhodnocuje analýzu dané situace, ve které dochází k chování, které ohrožuje život či zdraví uživatele nebo jiné osoby. Organizace zjišťuje příčiny rizikového chování a následně upravuje podmínky, které mohou být spouštěčem nebezpečného chování uživatele, nebo odstraňuje jinou příčinu, která vede k takovému chování. (Doporučený postup MPSV ČR pro používání opatření omezující pohyb osob [online])³⁶

Možnost nahlížení do evidence uživatelem sociální služby nebo jím zmocněnou osobou zajišťuje transparentnost poskytování sociální služby. Inspekci sociálních služeb slouží tyto údaje ke kontrole kvality poskytování sociálních služeb. Z důvodu rozšíření kontroly registrujícího orgánu nad užíváním opatření, která mohou bránit svobodnému pohybu uživatele, má nyní poskytovatel sociálních služeb, který v kalendářním pololetí takové opatření použil, povinnost hlásit počet a druh užitých opatření za předchozí kalendářní pololetí. (Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2009)

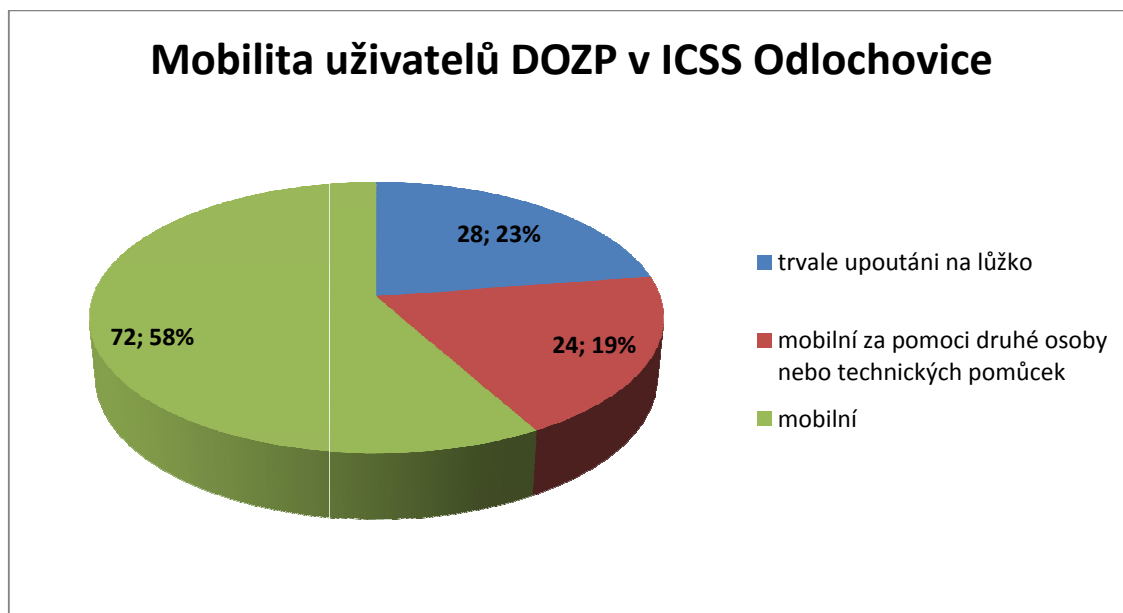
³⁶ Dostupné z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/5532/doporuceny_postup.pdf [cit. 2011-05-04].

5.4.1 Šetření v ICSS Odlochovice

5.4.1.1 Mobilita uživatelů

Pro zjištění mobility uživatelů v ICSS Odlochovice jsem analyzovala písemnou dokumentaci mobilních a imobilních uživatelů. Uživatele CHB jsem ze šetření vynechala z důvodu jejich úplné schopnosti samostatného pohybu. Došla jsem k následujícím zjištěním (graf č. 5):

Graf č. 5

Z počtu 124 uživatelů DOZP je 28 uživatelů (23 %) trvale upoutáno na lůžko následkem svého hlubokého mentálního postižení a souvisejících tělesných vad. Dalších 24 uživatelů (19 %) je mobilních pouze za pomoci druhé osoby nebo technických pomůcek. Vyplývá z toho, že téměř polovina uživatelů v ICSS Odlochovice je při pohybu v různé míře závislá na pomoci personálu. Zbývajících 72 uživatelů (58 %) je mobilních, většinou s mírnými omezeními v chůzi. To znamená, že větší polovina uživatelů je schopna samostatného pohybu, případně s dohledem personálu.

Ve všech budovách ICSS Odlochovice je bezbariérový přístup. Proto i uživatelé, trvale upoutaní na lůžko, kteří nemají v důsledku svého těžkého tělesného postižení speciálně upravené vozíky, případně kočáry, jsou za slunečných dní vyvezeni na postelích před budovu, aby měli možnost alespoň na chvíli změnit prostředí. Uživatelé mobilní za pomoci druhé osoby jezdí na vozíkách nebo s chodítky na vycházky, někdy se pohybují jen v areálu zařízení. Vše je ale závislé na počtu službukonajících pracovníků. V období nemoci a dovolených se někdy stane, že není možné zajistit tuto asistenční službu pro všechny imobilní uživatele. Potom jsou pouze vyvezeni před budovu, kde se pod dohledem pracovníka pohybují podle svých schopností.

V praxi jsem se přesvědčila, že mobilní uživatelé mají v ICSS Odlochovice možnost samostatného pohybu. Uživatelé DOZP se středním a středně těžkým mentálním postižením žijí v Odlochovicích, kde mají možnost volného pohybu po vsi a blízkém okolí. Podle svých schopností sami nebo s doprovodem dochází na terapie, na nákupy, do hospody nebo do kavárny v zařízení. Mobilní uživatelé v Ratměřicích se z bezpečnostních důvodů a svých schopností mohou pohybovat mimo domácnost pouze s dohledem personálu. Pracoviště Roudný se nachází v lese a z toho důvodu je areál oplocený. Proto se mobilní uživatelé s těžkým mentálním postižením mohou samostatně pohybovat i mimo budovu v areálu zařízení. V důsledku svého postižení nejsou schopni posoudit rizika spojená s pohybem mimo zabezpečený areál pracoviště Roudný. Na výlety, pěší túry a k lékaři uživatele doprovází pracovníci domácností.

5.4.1.2 Opatření omezující pohyb osob

V některých domácnostech ICSS Odlochovice se denně setkáváme s agresí klientů. Ze své zkušenosti vím, že se často jedná jen o nadávky nebo jednotlivé údery, které během krátké chvíle odezní a uživatel je opět klidný. Tyto malé incidenty se pouze zapisují do Knihy denního hlášení. V případech, kdy hrozí škody na zdraví samotného uživatele nebo jiných osob, uživatel nereaguje na snahy o odvrácení pozornosti a slovní zklidnění, jsme nuceni použít opatření omezující pohyb osob. Po skončení incidentu vypisujeme formulář „Opatření omezující pohyb osob“ a po vyhodnocení situace

formulář „Rozbor vzájemných souvislostí krizové situace“. Tyto dokumenty zakládáme do osobních portfolií klientů a kopie jsou uloženy v kartotéce ICSS Odlochovice. Každého půl roku pověřená sociální pracovnice ICSS Odlochovice odesílá zřizovateli (Magistrát hl. města Prahy), na Odbor sociální péče a zdravotnictví „Oznámení o použití opatření omezující pohyb osob“, které obsahuje údaje: u kolika osob bylo opatření omezující pohyb použito a jaký druh opatření byl použit.

V § 89, zákona o sociálních službách, je uvedena podle mého názoru kontroverzní podmínka, kdy lze opatření omezující pohyb osob použít. Pokud se pracovníkům nepodaří uživatele uklidnit odvrácením pozornosti nebo slovním zklidněním a je nutné na něj použít opatření omezující pohyb osob, potřebují k užití tohoto omezení souhlas přivolaného lékaře.³⁷

Ze své zkušenosti vím, že v situaci, kdy uživatel fyzicky útočí, škrtí, bije nebo hází nábytkem po všech přítomných osobách a na slovní zklidnění nebo snahy o odvrácení pozornosti nereaguje, není možné čekat na přivolanou lékařskou službu, vzdálenou 15 kilometrů ve Voticích nebo ve Vlašimi. Pracovníci musí vzniklou krizovou situaci řešit hned a nezbývá nic jiného, než uživatele pomocí fyzických úchopů znehybnit nebo dopravit do pokoje, který je možné uzamknout. O způsobu omezení rozhodují v dané situaci pracovníci podle způsobu ataku a zkušeností s útočícím uživatelem.

ICSS Odlochovice nemá v žádném ze svých detašovaných pracovišť zařízenou místnost pro bezpečný pobyt uživatelů v případě neklidu. V situaci, kdy se nepodaří odvrátit agresivní útok ze strany uživatele a hrozí zranění osob, je nejvíce používáno fyzického znehybnění uživatele a vyčkání jeho zklidnění. Někteří uživatelé se zklidní, jen pokud jsou umístěni do svého pokoje, případně i uzamčení. V pokoji se po chvíli uklidní a většinou se sami vrátí mezi ostatní obyvatele domácnosti.

³⁷ Odst. 3, § 89, zákona 108/2006 Sb. o sociálních službách.

V roce 2010 bylo v ICSS Odlochovice použito celkem 31 opatření omezujících pohyb osob (tab. č. 3) a o všech případech těchto omezujících opatření je vedena evidence.

Tab. č. 3: Použití opatření omezujících pohyb v ICSS Odlochovice v roce 2010

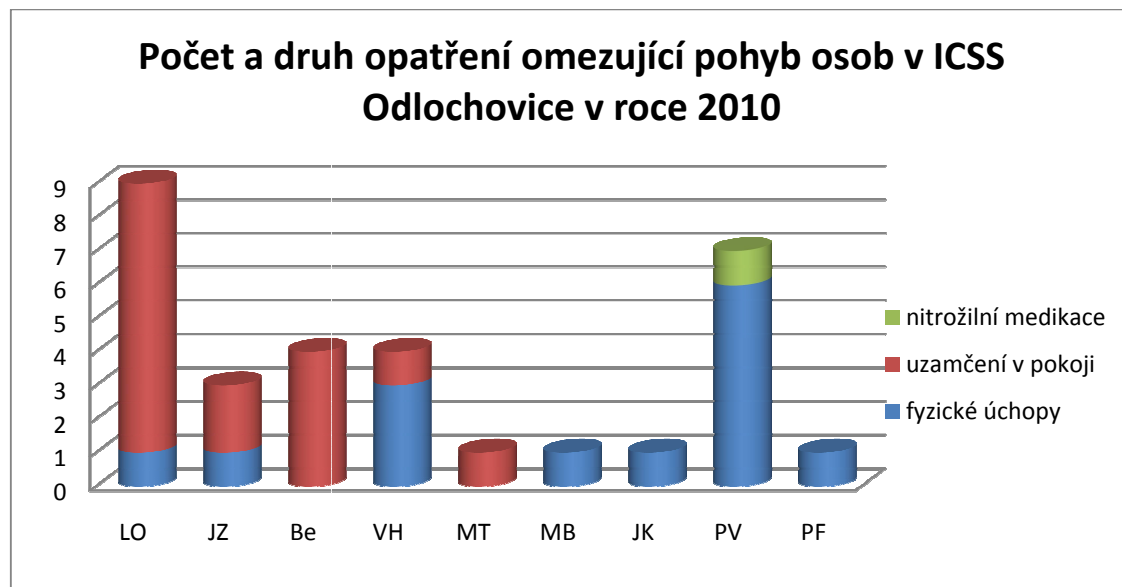
Způsob omezení	Počet omezení
Fyzické úchopy	16
Umístění do pokoje	14
Nitrožilní aplikace medikace přivolaným lékařem	1
Celkem	31

Ve větší polovině případů (16) byly použity fyzické úchopy, mezi které patří i znehybnění uživatele na zemi. Ze své zkušenosti vím, že fyzické úchopy a držení se používají v případech, kdy má uživatel záchvat autoagrese a mohl by se sám zranit. Někdy je nutné tyto techniky použít při pohybu uživatelů mimo zařízení, kdy při záchvatu agrese mají potřebu uhodit kohokoliv i cizí osobu.

Menší polovina případů (14) užití opatření omezujících pohyb osob bylo umístění uživatele do pokoje a jeho uzamčení. Podle mé zkušenosti se používá tohoto omezujícího opatření v případech zvláště agresivních ataků, kdy fyzické úchopy uživatele ještě více rozzuří a je vysoké riziko úrazu jiných osob. Pro uživatele je jeho pokoj důvěrně známým prostředím, kde se po chvíli uklidní, přijde zpět mezi ostatní uživatele a zapojí se do běžných denních činností.

V jednom případě byl přivolán lékař, aby aplikoval nitrožilně zklidňující medikaci. Podle informace pracovníků domácnosti, ve které tento uživatel žije, se uživatel odmítal uklidnit a sám požadoval, aby pracovníci přivolali lékaře.

Graf č. 6

Analýzou hlášení o použití opatření omezujících pohyb osob v ICSS Odlochovice za rok 2010 jsem zjistila, že nutnost užití těchto opatření se opakuje jen u 9 uživatelů (LO, JZ, Be³⁸, VH, MT, MB, JK, PV a PF) z celkového počtu 153 uživatelů služeb ICSS Odlochovice. Způsob omezení pohybu osob u jednotlivých uživatelů a počet užitých omezení je znázorněn v grafu č. 6. Většina uživatelů (6) uvedených v grafu č. 6 žije v domácnosti, ve které pracuji. S těmito uživateli jsem v denním kontaktu, a proto mohu uvést důvody těchto použitých opatření.

Uživatel LO se uklidnil jen v případě, pokud byl sám ve svém pokoji. Po drobných incidentech, které se zapisovaly pouze do Knihy denního hlášení, sám odběhl do svého pokoje a vyházel z něj věci na chodbu. Pokud měl pootevřené střešní okno, vyházel věci na střechu budovy. V jednom případě bylo nutné použití fyzických úchopů, když uživatel rozbil skleněnou výplň obrázku a chtěl si lehnout do střepeč. Incident opět skončil v jeho pokoji, kde se uklidnil.

Uživatel JZ při svých agresivních záchvatech bil ostatní uživatele v domácnosti. Z tohoto důvodu, býval násilím dopraven do svého pokoje, kde chvíli tloukl postelí

³⁸ Zkratky Be je užíváno z důvodu stejného monogramu u dvou uživatelů v jedné domácnosti.

o zem, a po chvíli se uklidnil. Jedno omezení fyzickými úchopy bylo použito na výletě, když uživatel fyzicky napadl pracovníci a jednu přihlížející osobu.

Uživatel Be je neslyšící a verbálně nekomunikující. Užití opatření uzamčení v pokoji bylo použito v případech, když měl špatnou náladu, napadal jiné uživatele a škrtil je.

U uživatele VH bylo nejčastěji použito omezení pohybu fyzickými úchopy. Uživatel s autistickými rysy verbálně nekomunikuje a svou nespokojenost vyjadřoval údery rukama (tzv. mlýnek). Jedno opatření uzamčení v pokoji bylo použito, když z nám neznámého důvodu opakovaně útočil na jednu pracovníci domácnosti.

Uživatel MT byl v jednom případě uzamčen v pokoji. Důvodem bylo, že jiný uživatel odjel k lékaři a nebylo ho možné vzít sebou. MT rád cestuje a svou nespokojenost, že nemohl jet také, vyjádřil fyzickým útokem na pracovníci, která z něj měla vážné obavy (v minulosti způsobil jiné pracovníci zranění s trvalými následky) a zamkla ho v jeho pokoji.

Uživatel MB měl záchvat autoagrese a použití fyzických úchopů mu zabránilo rozbít si hlavu o roh zdi.

Následující tři uživatelé služeb (JK, PV a PF) žijí v jiných domácnostech, neznám dobře jejich zvyky, a proto nejsem schopná posoudit důvody jejich agresivního chování.

Po každém užití opatření omezující pohyb osob pracovníci domácnosti zjišťují možné příčiny vzniku této situace. Na základě těchto zjištění vyplňují formulář „Rozbor vzájemných souvislostí krizové situace“. Ne vždy se nám podaří zjistit důvod agrese. Většina z těchto uživatelů verbálně nekomunikuje a někdy se nám ani pomocí alternativních metod komunikace nepodaří zjistit důvod jejich podráždění. Podle mého názoru je jedním z důvodů agrese to, že v důsledku svého těžkého mentálního postižení neumí uživatelé jiným způsobem uvolnit napětí, které se v nich nahromadilo.

6. Závěry z šetření v ICSS Odlochovice

Na základě šetření v ICSS Odlochovice jsem definovala odpovědi na stanovené výzkumné cíle.

Pro výzkumný úkol **zjištění počtu lůžek na pokojích a s tím související soukromí a dodržování lidské důstojnosti uživatelů** jsem analyzovala dokumentaci DOZP v ICSS Odlochovice. Zjistila jsem, že v počtu lůžek na pokojích a s tím související potřebu soukromí poskytuje ICSS Odlochovice v rámci ČR nadstandardní služby. V zařízení je 75 pokojů pro uživatele, z toho je 34 pokojů jednolůžkových, 32 dvoulůžkových a třílůžkových pouze 9. Zároveň tři lůžka na pokoji je maximální počet, který je v ICSS Odlochovice možný. Ubytovaní v jednolůžkových pokojích, které si mohou uživatelé zamykat, poskytuje vysokou míru soukromí. Některým uživatelům vyhovují dvoulůžkové pokoje, ve kterých žijí s uživatelem, kterého si sami vybrali. Také tento druh pokojů nabízí dostatečnou míru soukromí a zachování lidské důstojnosti. Na hranici dodržování soukromí se pohybují třílůžkové pokoje, ale těch je v ICSS Odlochovice minimální počet a pokud takový pokoj v domácnosti je, tak pouze jeden.

Tyto údaje jsem v procentech porovнала s průměrným počtem lůžek v DOZP v ČR. Na základě tohoto šetření jsem zjistila, že ICSS Odlochovice nabízí nadstandardní počet jednolůžkových pokojů a pouze minimální počet třílůžkových pokojů proti průměru v ČR.

Jako **vedlejší výzkumný úkol** jsem zjišťovala, zda každý rok v ČR stoupne nebo klesne počet osob, které soud omezí nebo zbaví ve způsobilosti k právním úkonům. Pro tento výzkumný úkol jsem analyzovala údaje Českého statistického úřadu a zjistila jsem, že se každý rok zvyšuje počet osob, které soud zbaví nebo omezí ve způsobilosti k právním úkonům. Počet osob, které soud zbavil právní způsobilosti v roce 2000, dosáhl v roce 2008 dvojnásobku počtu osob zbavených způsobilosti za rok. Podobná situace je u osob s omezenou způsobilostí k právním úkonům. Také se zdvojnásobil počet osob s navrácenou způsobilostí, ale stále se jedná jen o malý počet osob. Změny v této oblasti by měla přinést reforma institutu opatrovnictví.

Výzkumný úkol **zjištění počtu uživatelů s omezenou nebo odebranou způsobilostí k právním úkonům** jsem zpracovala analýzou databáze uživatelů v ICSS Odlochovice. Došla jsem k závěru, že většina ze 153 uživatelů v ICSS Odlochovice je zbavena způsobilosti k právním úkonům (130). Omezenou způsobilost mají pouze 4 uživatelé a 5 uživatelů má plnou způsobilost k právním úkonům. 13 uživatelů zatím nedosáhlo plnoletosti, ale vzhledem k hloubce jejich mentálního postižení a sociálním schopnostem se dá očekávat soudní úprava v jejich způsobilosti. Osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům jsou v současné době závislé na rozhodnutích opatrovníků a pracovníků přímé péče. Změny, které přineslo přijetí Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením, nejsou dosud v praxi dostatečně aplikovány.

Při zpracování výzkumného úkolu **vztah opatrovníků k uživatelům omezených nebo zbavených ve způsobilosti k právním úkonům** jsem analyzovala údaje z databáze opatrovníků ICSS Odlochovice. Zjistila jsem, že 78 opatrovníků je z řad rodičů a příbuzných uživatelů, což je více než polovina opatrovníků. Zbývajících 56 opatrovníků jsou bývalí i současní zaměstnanci ICSS Odlochovice. Soud je ustanovil opatrovníky, když se nenašla jiná vhodná osoba pro výkon této dobrovolné funkce. Pracovníci přímé péče ve většině případů znají zvyky a potřeby uživatelů mnohem lépe než opatrovníci z řad rodinných příslušníků. V případě opatrovnictví vykonávaného zaměstnancem poskytovatele se sice jedná o střet zájmů, ale podle mého názoru je to k prospěchu uživatele.

Výzkumný úkol zaměřený na **zjištění mobility uživatelů DOZP** jsem řešila analýzou dokumentace mobilních a imobilních uživatelů. Z celkového počtu 124 uživatelů DOZP je 28 uživatelů trvale upoutáno na lůžko a 24 uživatelů je mobilních pouze s pomocí druhé osoby nebo technických pomůcek. Samostatného pohybu, většinou s mírnými omezeními v chůzi a s dohledem personálu, je schopno 72 mobilních uživatelů. Pohyb a změna prostředí je uživatelům v ICSS Odlochovice umožněn v nejvyšší možné míře a všude je bezbariérový přístup. Mobilním uživatelům a mobilním s dopomocí je na všech pracovištích (Odlochovice, Ratměřice a Roudný) umožněno jezdit na nákupy a výlety, na terapie, navštěvovat kulturní a společenské akce, nebo alespoň chodit na vycházky do parku a lesa. Uživatelé trvale upoutaní na lůžko jsou

odvezení do společenských místností nebo ven z budovy na čerstvý vzduch. Podle možností personálu se zúčastňují i různých akcí pořádaných ICSS Odlochovice. Uživatelé CHB jsem ze šetření vynechala z důvodu, že v CHB nežije žádný imobilní uživatel a jsou plně schopni samostatného pohybu.

Posledním výzkumným úkolem bylo šetření **počtu užití opatření omezující pohyb osob v roce 2010**. Analýzou údajů z hlášení o užití opatření omezující pohyb osob za rok 2010 jsem zjistila, že bylo použito v 31 případech u 9 uživatelů. Fyzické úchopy byly použity v 16 případech, umístění do pokoje uživatele bylo použito ve 14 případech. Jednou byl přivolán lékař, aby aplikoval nitrožilně medikaci. O způsobu omezení rozhodují službukonající pracovníci podle dané situace a znalostí zvyků uživatele. Všechny tyto události jsou evidovány a následně je proveden rozbor vzájemných souvislostí krizové situace. Podle mého názoru není v ICSS Odlochovice opatření omezující pohyb osob zneužíváno a používá se jen v obzvlášť nebezpečných situacích, ve kterých hrozí vážný úraz. V žádném z pracovišť není zařízen pokoj pro bezpečný pobyt uživatelů a podle pracovníků, je vyhovující, když se klient může zklidnit ve známém prostředí svého pokoje.

Všechna detašovaná pracoviště ICSS Odlochovice se nacházejí na venkově. Výhodou je zdravé prostředí v přírodě, nevýhodou sociální izolovanost. Ta ale v době automobilů není velkou překážkou. Pracovníci domácností vozí uživatele na plánované výlety, kulturní a sportovní akce, jezdí s nimi na rekreace a všemi dostupnými způsoby zapojují uživatele do života běžné společnosti. V rodinách opatrovníků jsou běžné automobily, a když mají zájem, mohou za uživatelem přijet kdykoliv na návštěvu. Při svých návštěvách mají možnost ubytování přímo v ICSS Odlochovice. Tuto možnost rodiče téměř nevyužívají a spokojí se s návštěvou na jedno odpoledne.

7. Závěr

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit podmínky života a dodržování práv uživatelů v ICSS Odlochovice. Metodou šetření byla obsahová analýza dokumentace ICSS Odlochovice a následné zpracování zjištěných údajů do tabulek a grafů. V práci jsem použila také metodu zúčastněného nestandardizovaného pozorování a využila zkušeností z desetileté praxe v tomto zařízení.

V práci jsem se nejdříve zabývala lidskými právy a následně právy osob s postižením. Zjistila jsem počet lůžek v pokojích ICSS Odlochovice a výsledek porovнала s průměrným počtem lůžek v pokojích v ČR. Dále jsem si stanovila vedlejší výzkumný úkol a zjistila jsem každoroční stoupající tendenci ve zbavování a omezování způsobilosti k právním úkonům v ČR. Zabývala jsem se způsobilostí k právním úkonům uživatelů v ICSS Odlochovice a vztahu opatrovníků k nim. Na závěr jsem zaměřila pozornost na mobilitu uživatelů v tomto zařízení a na počet užití opatření omezující pohyb osob v roce 2010.

Téma analýza možných rizikových oblastí porušování lidských práv v rezidenčním zařízení pro osoby s mentálním postižením je mnohem obsáhlejší a obsahuje více oblastí, než kterými se zabývám ve své práci. Výše uvedené oblasti šetření jsem vybrala proto, že jsou mi při mé práci v přímé péči o uživatele blízké a denně se s nimi setkávám.

Ve své práci jsem zjistila, že podmínky života a dodržování práv uživatelů v ICSS Odlochovicích jsou na velmi dobré úrovni. Uživatelům je nabízena dostatečná možnost soukromí a samostatného pohybu v rámci jejich schopností. Opatrovníci z řad zaměstnanců a většiny rodičů se snaží zabezpečit zastoupeným uživatelům důstojný život a zajistit všechny jejich potřeby. Opatření omezující pohyb osob je používáno jen v obzvlášť rizikových situacích a není zneužíváno.

Podle mého názoru ICSS Odlochovice nabízí kvalitní a profesionální služby uživatelům s mentálním a kombinovaným postižením. Zda mám pravdu, zhodnotí v budoucnu inspekce kvality sociálních služeb.

Seznam použitých zdrojů

1. *Balíček právní pomoci* [online]. 2008 [cit. 2011-06-02]. Občanský průkaz a údaj týkající se omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům. Dostupné z WWW: <<http://bpp.iure.cz/obcanskyprukaz.html>>.
2. ČERNÁ, M. a kol.: *Česká psychopedie*, Karolinum, Praha 2008, ISBN 978-80-246-1565-3.
3. Česká republika. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. In *Sbírka mezinárodních smluv*. 2010, 4, s. 66-126. Dostupný také z WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/Umluva-ve-sbirce.pdf>>.
4. *Český statistický úřad* [online]. 2010 [cit. 2011-05-22]. Síť vybraných zařízení sociální péče v roce 2009 . Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/publ/3201-10->>>.
5. DVOŘÁČKOVÁ, D.: *Lidská práva uživatelů versus práva poskytovatelů*. Rezidenční péče. Prosinec 2010, 4, s. 14-15. ISSN 1801-8718.
6. *Epravo.cz* [online]. 2004 [cit. 2011-06-02]. Omezení způsobilosti k právním úkonům. Dostupné z WWW: <http://www.epravo.cz/top/clanky/?pg=17&typ=clanky&s1=Y&s2=5&s3=0&s4=0&s5=0&s6=0&m=1&recid_cl=23570>.
7. *Helpnet.cz* [online]. 6.3.2010 [cit. 2011-06-01]. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. Dostupné z WWW: <<http://www.helpnet.cz/dokumenty/mezinarodni-dokumenty/33878-3>>.
8. HOVORKA, D., Opatrovnictví nesvéprávných osob ve vztahu ke správě majetku opatrovance. *Právo a rodina*. 2008, 4, s. 5-9.
9. HRABÁKOVÁ, V. *Nebij mě, můj milovaný synu*. Brno : GELTON, 2011. 159 s. ISBN 978-80-904303-6-5.
10. *ICSS Odlochovice* [online]. 2009 [cit. 2011-05-25]. Více o nás. Dostupné z WWW: <<http://www.ror.cz/vice-o-nas>>.
11. JENŠÍ, J. a kol.: *Metodika výchovné práce v ústavě sociální péče*, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČSR, Praha 1981.

12. KOŘÍNKOVÁ, D. *Kvalita v praxi* [online]. 2007 [cit. 2011-06-01]. Ochrana práv a sociální začlenění uživatelů ústavních sociálních služeb a jejich překážky. Dostupné z WWW: <<http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/001/000249.pdf>>.
13. KOŘÍNKOVÁ, D. *Quip* [online]. 2008 [cit. 2011-05-04]. Opatření omezující pohyb. Dostupné z WWW: <<http://www.kvalitavpraxi.cz/co-je-noveho/opatreni-omezujici-pohyb.html>>.
14. KROUPOVÁ, A.: *Etika a lidská práva v sociální práci*, Centrum sociálních služeb Praha 2008.
15. KVAPILÍK, J., ČERNÁ, M.: *Zdravý způsob života mentálně postižených*, Avicenum, Praha 1990, ISBN 80-201-0019-9.
16. *Liga lidských práv* [online]. 2010 [cit. 2011-05-16]. Česká republika přijala novou lidskoprávní úmluvu, teď musí radikálně změnit zákony. Dostupné z WWW: <<http://www.llp.cz/cz/tiskove-zpravy/ceska-republika-prijala-novou-lidskopravni-umluvu-ted-musi-radikalne-zmenit-zakony-z394>>.
17. *Liga lidských práv* [online]. 2010 [cit. 2011-06-01]. Strach českých politiků ze zahraničních institucí chránících lidská práva přetrvává i po dvaceti letech od konce totality. Dostupné z WWW: <<http://www.llp.cz/cz/tiskove-zpravy/strach-ceskych-politiku-ze-zahranicnich-instituci-chranicich-lidska-prava-pretrvava-i-po-dvaceti-letech-od-konce-totality-z377>>.
18. LUŽNÁ, R., Zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům. *Právo a rodina*. 2005, 4, s. 12-15.
19. MAREČKOVÁ, J.; MATIAŠKO, M. *Jak poradit lidem s postižením v otázkách právní způsobilosti*. Brno : Liga lidských práv, 2009. 74 s. Dostupné z WWW: <http://www.llp.cz/_files/file/publikace/LLP_manual_lide-s-postizenim_A5_06-2_e-verze.pdf>.
20. MATIAŠKO, M. Kdo nesmí volit?. *Nový Prostor* [online]. 3. srpna 2010, 357, [cit. 2011-05-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.novyprostor.cz/clanky/357/kdo-nesmi-volit.html>>.
21. *Metodika MPSV k provádění inspekci poskytování sociálních služeb*. Praha : MPSV ČR, 2008.

22. MICHALÍK, J. a kol.: *Poradenství uživatelům sociálních služeb*. Olomouc : VCIZP - sekce vzdělávání, 2008. ISBN 978-80-903658-2-7.
23. MICHALÍK, J.: *Smluvní vztahy v sociálních službách*. 1. vydání. Olomouc : VCIZP - sekce vzdělávání, 2008. ISBN 80-903658-1-7.
24. MPSV ČR [online]. 2008 [cit. 2011-05-04]. Doporučený postup MPSV ČR pro používání opatření omezující pohyb osob. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/5532/doporuceny_postup.pdf>.
25. NOVOSAD, L.: *Základy speciálního poradenství*, Portál, Praha 2000, ISBN 80-7178-197-5.
26. *Parlament České republiky : poslanecká sněmovna* [online]. 1998 [cit. 2010-09-28]. LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>.
27. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. 1992 [cit. 2011-03-15]. Listina základních práv a svobod. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>.
28. Počet osob zbavených způsobilosti k právním úkonům dramaticky roste. *Britské listy* [online]. 18.9.2008, Dostupný z WWW: <http://blisty.cz/art/42820.html> [cit. 2011-03-04].
29. *Poradna pro uživatele sociálních služeb* [online]. 3. 1. 2011 [cit. 2011-03-01]. Dotazy o způsobilosti k právním úkonům. Dostupné z WWW: <<http://poradnaprouzivatele.cz/dotazy-zpusobilost-k-pravnim-ukonum.php>>.
30. *Reforma opatrovnictví* [online]. 18.9.2008 [cit. 2011-05-22]. Počet osob zbavených způsobilosti k právním úkonům dramaticky roste. Dostupné z WWW: <<http://www.reformaopatrovnictvi.cz/aktuality/pocet-osob-zbavenych-zpusobilosti-k-pravnim-ukonum-dramaticky-roste-28.html>>.
31. *Reforma opatrovnictví* [online]. 9.10.2008 [cit. 2011-06-01]. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. Dostupné z WWW: <<http://www.reformaopatrovnictvi.cz/data/CJ%20Umluva%20o%20pravech%20osob%20se%20zdravotnim%20postizenim.pdf>>.
32. REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha : Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.

33. SOBEK, J., et al. *Práva lidí s mentálním postižením*. Praha : Portus, 2007. ISBN 978-80-239-9399-8.
34. SOBEK, J., et. al. *Lidská práva v každodenním životě lidí s mentálním postižením*. Praha : Portus, 2010. ISBN 978-80-254-8696-2
35. *Sociální revue* [online]. 2009 [cit. 2011-06-03]. Obmudsmanova zjištění ze zařízení pro osoby s mentálním postižením. Dostupné z WWW:
<<http://socialnirevue.cz/item/obmudsmanova-zjistení-ze-zarizení-pro-osoby-s-mentálním-postižením>>.
36. ŠIŠKA, J.: *Mimořádná dospělost*, UK, Praha 2005, ISBN 80-246-0992-4.
37. ŠIŠKA, J.: Způsobilost mít práva a způsobilost k právním úkonům v právním řádu České republiky. *Inclusion Europe* [online]. 2006, [cit. 2011-01-13]. Dostupný z WWW:
<http://www.samostatnost.cz/material/zpusobilost/zpusobilost_mit_prava.pdf>.
38. ŠVARCOVÁ, I.: *Mentální retardace*, Portál, Praha 2006, ISBN 80-7367-060-7.
39. Usnesení vlády č. 1302 ze dne 21. listopadu 2007
40. VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Portál, Praha 2004, ISBN 80-7178-802-3.
41. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
42. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
43. *Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2009*. Úřad vlády ČR : Sekretariát rady vlády ČR pro lidská práva, 2010.

Seznam příloh:

Příloha č. 1 - Oznámení o použití opatření omezující pohyb za 1. pololetí roku 2010

Příloha č. 2 - Oznámení o použití opatření omezující pohyb za 2. pololetí roku 2010

Příloha č. 3 - Formulář hlášení užití opatření omezující pohyb č. 13

Příloha č. 4 - Rozbor vzájemných souvislostí k užití opatření omezující pohyb osob č. 13

Příloha č. 5 - Formulář hlášení užití opatření omezující pohyb č. 21

Příloha č. 6 - Rozbor vzájemných souvislostí k užití opatření omezující pohyb osob č. 21